

STUDIM/STUDY

Evidencing of non-timber forest products with high economic benefit and their potential for organic cultivation in Korab-Koritnik Protected Areas and Alps National Park

Evidentimi i produkteve pyjore jodrusore me përfitim të lartë ekonomik dhe potenciali i tyre për kultivim organik në Zonat e Mbrojtura Korab-Koritnik dhe Parkun Kombëtar të Alpeve

Porositur nga: PONT/CNVP

**Përgatitur nga: Zef GJETA
Ekspert lokal**

Tiranë, Shtator 2023

Përmbajtja e materialit

1. SFONDI	3
2. Përmbledhje ekzekutive	4
3. Metodologjia	7
4. Karakteristikat socio-ekonomike të lidhura me bimëve mjekësore-të në Zonat e Mbrojtura	11
5. Pasqyrë e rregulloreve dhe rregullave ekzistuese për grumbullimin e produkteve pyjore jo-drunore dhe bimëve mjekësore dhe aromatike në zonat e mbrojtura	12
6. Identifikimi i NTFP-ve dhe MBET-ve që kanë një potencial të lartë ekonomik në zonat e synuara	15
6.1 Korab Koritnik	15
6.1.1 Lista e të gjitha NTFP-ve dhe MBET-ve me përfitim të lartë ekonomik në zonën e synuar	16
6.1.2 Lista e NTFP-ve dhe MBET-ve që lejohen të grumbullohen	16
6.1.3 Llojet që përdoren për konsum të brendshëm	18
6.1.4 Llojet që janë kërkesa më e madhe e tregut (vendas dhe ndërkombëtar)	18
6.1.5 Llojet e rrezikuara (të lidhura me raportin e biodiversitetit)	19
6.1.6 Aktorët e zinxhirit të vlerës (mbledhësit, blerësit, RAPA-të, eksportuesit etj.)	19
6.1.7 Vlerësoni potencialin/sasinë e produkteve pyjore jo-drunore dhe bimëve mjekësore dhe aromatike që do të mblidhen	20
6.1.8 Rekomandime për monitorimin e vjeljes së qëndrueshme të MBET-ve dhe NTFP-ve	21
6.2 Vlerësimi i llojeve dhe vendndodhjeve të specieve me përfitim të lartë ekonomik në Korab Koritnik (lidhja me studimin e biodiversitetit)	23
6.3 Parku Kombëtar i Alpeve	24
6.3.1 Lista e të gjitha NTFP-ve dhe MBET-ve me përfitim të lartë ekonomik në zonën e synuar	25
6.3.2 Lista e NTFP-ve dhe MBET-ve që lejohen të grumbullohen	26
6.3.3 Llojet që përdoren për konsum të brendshëm	28
6.3.4 Llojet që janë kërkesa më e madhe e tregut (vendas dhe ndërkombëtar)	28
6.3.5 Llojet e rrezikuara (të lidhura me raportin e biodiversitetit)	29
6.3.6 Aktorët e zinxhirit të vlerës (mbledhësit, blerësit, RAPA-të, eksportuesit etj.)	30
6.3.7 Vlerësoni potencialin/sasinë e produkteve pyjore jo-drunore dhe bimëve mjekësore dhe aromatike që do të mblidhen	31
6.4 Vlerësimi i llojeve dhe vendndodhjeve të specieve me përfitim të lartë ekonomik në Korab Koritnik (lidhja me studimin e biodiversitetit)	32
7. Analiza e potencialit për kultivimin organik të NTFP-ve dhe ilaçeve dhe MBET-ve në zonat e mbrojtura	33
7.1 Propozime për speciet përkatëse dhe vendndodhjet pilot të përshtatshme për kultivimin e tyre	34
7.1.1 Korab Koritnik	34
7.1.2 Parku Kombëtar i Alpeve	35
8. Modele për mbështetjen e banorëve vendas dhe ndërmarrjeve të vogla në zonat e synuara që punojnë me produkte pyjore jo-drunore dhe bimë mjekësore dhe aromatike	36
8.1 Korab Koritnik	36
8.1.1 Identifikimi i bizneseve dhe familjeve që punojnë me produkte pyjore jodrunore dhe bimë mjekësore dhe aromatike në zonat e mbrojtura	36
8.1.2 Modelet/praktikat e biznesit të përdorura	37
8.2 Parku Kombëtar i Alpeve	38
8.2.1 Identifikimi i bizneseve dhe familjeve që punojnë me produkte pyjore jodrunore dhe bimë mjekësore dhe aromatike në zonat e synuara	38
8.2.2 Modelet/praktikat e biznesit të përdorura	39
8.3 Rekomandime për të paktën 3 biznese dhe 50 familje nga Korab Koritnik dhe Parku Kombëtar i Alpeve	39
8.4 Informacion se çfarë përmirësimesh kanë nevojë me një buxhet indikativ për ndërhyrjet	41
9. Përfundime dhe rekomandime	41
10. Referencat	47
11. Aneksë	50

1. SFONDI

Ky studim shtrihet në një zonë relativisht të gjerë, të ndarë në dy pjesë të mëdha, pikërisht: Parku Kombëtar Alpet Shqiptare dhe Parku Kombëtar Korab-Koritnik. Në fokus të studimit është evidentimi i produkteve pyjore jodrusore me përfitim të lartë ekonomik dhe potenciali i tyre për kultivim organik në Zonat e Mbrojtura Korab-Koritnik dhe Parkun Kombëtar të Alpeve në mënyrë që të orientohen sa më drejtë edhe ndërhyrjet e mundëshme, si nga donatorët, ashtu edhe nga aktorë të tjerë.

Alpet Shqiptare janë pjesa më veriore e Shqipërisë, ku prej kohësh ka patur dy parqe kombëtare dhe një rezervë të rreptë natyrore në Alpe. Parku Kombëtar i Thethit, i përcaktuar në vitin 1966 me një sipërfaqe prej 2630 hektarësh; Parku Kombëtar i Luginës së Valbonës i përcaktuar në vitin 1996 me një sipërfaqe prej 8000 hektarësh; dhe rezervati strikt natyror i lumit Gashi, i projektuar në vitin 1996, me një sipërfaqe prej 3,000 hektarësh.

Tashmë është bërë realitet një plan nga Drejtoria e Biodiversitetit, për të zbatuar një Park të madh Kombëtar të Alpeve Shqiptare, i cili do të mbulonte një sipërfaqe masive prej 36,571.6 hektarësh¹ dhe që përfshin zonat aktuale të Rezervatit Strikt Natyror “Lumi i Gashit”, Parqet Kombëtare “Thethi” dhe “Lugina e Valbonës”. Ky Park Kombëtar është shpallur me Vendimin e Këshillit të Ministrave Nr. datë 22/01/2022. Parku Kombëtar i Alpeve shtrihet në zonën më veriore të vendit dhe kufizohet me Malin e Zi dhe me Republikën e Kosovës dhe është i karakterizuar nga masive të lartë malor me peizazh tipik alpin me maja të thepisura shkëmbore, kryesisht gëlqerore.

Vendimi i Këshillit të Ministrave Nr. 898 datë 21.12.2011 shpall ekosistemin natyror malor Korab – Koritnik si “Park Natyror” me një sipërfaqe prej 55550.2 ha. Ekosistemi Natyror Malor “Parku Natyror Korab - Koritnik është pjesë e rajonit alpin, i përfshirë në rajonet e Kukësit dhe Dibrës. Parku shtrihet nga kufijtë e Kosovës në Shqipërinë Verilindore deri në malin e Deshatit në kufirin jugor me Maqedoninë. Korabi është një masiv i lartë malor i karakterizuar, në pjesën veriore të tij, nga peizazhi tipik alpin me maja të thepisura shkëmbore, ndërsa peizazhi i pjesës jugore është më i butë. Maja më e lartë e vargmalit të Korabit, mali Golem Korab (2764m) është maja më e lartë e Shqipërisë dhe një nga më të lartat në Ballkan.

Habitati më i bollshëm brenda zonës është toka e kullotave dhe livadheve, që zënë rreth 22,578.4 ha. Ky habitat përbëhet kryesisht nga kullota natyrore, toka shqopore dhe bimësi barishtore. Pyjet e vendosura kryesisht në pjesën veriore të parkut natyror dhe në pjesën lindore-jugore të territorit mbulojnë rreth 19264 ha. Tokat bujqësore zakonisht ndodhen afër fshatrave të banuara, këto zënë afërsisht 8,670.9 ha në parkun natyror. Një lloj tjetër habitati brenda PK përbëhet nga zona malore shkëmbore dhe toka të gërryera, të cilat së bashku zënë rreth 4,530.8 ha. Këto janë zona të hapura pa ose pak mbulesë bimore. Zonat urbane ndodhen

¹ Source MoE Biodiversity and protected Areas Directorate, shape file June 2013

kryesisht në juglindje të zonës afër kufijve të parkut natyror. Këto zona mbulojnë një sipërfaqe të kufizuar të sipërfaqes totale të mbrojtur (385.6 ha).

Trupat ujore brenda Parkut Natyror zënë rreth 120.6 ha të sipërfaqes së përgjithshme të parkut. Rreth 19,000 banorë, një pjesë shumë e vogël e popullsisë së qarqeve në fjalë, jetojnë brenda kufijve të pjesës natyrore. Banorët e këtij rajoni malor mund të përshkruhen më së miri si popullsi kryesisht rurale me të ardhura të ulëta dhe të prekur seriozisht nga papunësia strukturore, ndërkohë që gjendja në zonat fushore apo kodrinore ngjitur është dukshëm më e mirë. Zona e Parkut Natyror që shtrihet në tokë shtetërore është rreth 38% e sipërfaqes totale të parkut, e cila përfshin: trupa ujorë, zona industriale/ekonomike dhe një pjesë të vogël të pyjeve dhe kullotave), ndërsa në pronësi të komunave dhe private- Tokat në pronësi zënë 62% të sipërfaqes së parkut.

Deri në vitin 1990, eksportoheshin rreth 50-60 mijë ton, duke shfrytëzuar rreth 165 specie mjekësore dhe aromatike, taninë dhe esenca të florës spontane dhe të kultivuara. Thuhet në çdo rreth u krijuan ndërmarrjet e grumbullim-përpunimit dhe ndërmarrjet pyjore si dhe disa ndërmarrje përpunimi ku ishin instaluar distilatorë për distilimin e bimëve mjekësore. Tashmë, pas një “shkatërrimi” thuhet të plotë, kjo “industri” është rehabilituar dhe përbën një fushë me mjaft mundësi për banorët e zonave të largëta malore për ti përdorur këto bimë si mundësi për tu zënë një pjesë të vitit me punë dhe për të siguruar të ardhura për familjet e tyre, duke qënë njëkohësisht miqësor me natyrën.

Sipas Raportit të AIDA (2022), në mënyrë të përmblodhur, mund të thuhet se në këtë sektor angazhohen: i) rreth 85 mijë persona, (grumbullues, fermerë, përpunues, eksportues, të punësuar kryesisht në zonat rurale); ii) 31 kompani përpunuese eksportuese në shkallë vendi, prej të cilave 15 janë eksportues të mëdhenj; iii) 150 grumbullues lokalë në shkallë vendi, prej të cilëve 10 grumbullues rajonalë; iv) më shumë se 400 specie janë identifikuar si bimë mjekësore aromatike të florës shqiptare, nga të cilat më shumë se 200 specie mbledhen dhe tregtohen; v) rreth 1/5 e familjeve rurale në zonat malore janë përfshirë në veprimtari që sjellin të ardhura nga bimët mjekësore aromatike, në mbledhje e kultivim, ose veprimtari të tjera në zinxhirin e vlerës së bimëve mjekësore-ve; vi) 500 hektarë sipërfaqe të kultivuar me bimë mjekësore dhe aromatike.

2. Përmbledhje ekzekutive

Ky studim është realizuar në kuadër të projektit të financuar nga PONT i zbatuar nga Fondacioni CNVP. Të dhënat e paraqitura janë paraprake dhe do të rilevohen gjatë takimeve që do të zhvillohen në terren për të saktësuar dhe definuar përfundimisht si shifrat ashtu edhe idetë apo këndvështrimet, sidomos rekomandimet e studimit.

Fondacioni CNVP po zbaton projektin “Përdorimi i qëndrueshëm i burimeve natyrore për zhvillimin ndërkufitar socio-ekonomik të zonave të mbrojtura në Maqedoninë e Veriut, Kosovë

dhe Shqipëri (Alpet Shqiptare, Korab-Koritnik dhe Mali i Sharrit)” me mbështetjen financiare të Prespës Ohër Nature Trust (PONT). PONT është fondi kryesor i mirëbesimit ndërkufitar i ruajtjes që punon në Ballkan, i dedikuar për ruajtjen e trashëgimisë së pasur natyrore të rajoneve të Korab-Koritnik, Sharës dhe Alpeve Shqiptare, duke ofruar mbështetje financiare afatgjatë për parqet dhe organizatat e ruajtjes në rajon.

Alpet shqiptare dhe Zonat e Mbrojtura Korab-Koritnik janë destinacione shumë të kërkuara nga numri në rritje i udhëtarëve. Menaxhimi i turizmit të qëndrueshëm në zonat e mbrojtura të Alpeve Shqiptare kërkon në thelb kompromiset e shumta midis dy qëllimeve: a) mbrojtjen e vlerave kryesore që përbëjnë bazën për ruajtjen dhe b) lejin e aksesit të vizitorëve për t'i shijuar dhe vlerësuar ato vlera. Alpet Shqiptare dhe ZV-të e Korab-Koritnik shtrihen në veri dhe verilindje të Shqipërisë (kufiri shtetëror me Malin e Zi, Kosovën dhe Maqedoninë Veriore) duke mbuluar një sipërfaqe prej 83,528 ha për Alpet Shqiptare të Parkut, dhe 55,549 ha për Parkun Korab-Koritnik. Ky projekt do të zbatohet në territoret e 4 bashkive përkatësisht: Shkodër, Malësi e Madhe, Kukës dhe Tropojë dhe Dibër.

Gjatë realizimit të studimit, u zhvilluan takime në terren me aktorët kryesorë të terrenit ku përfshihen institucionet publike, organizatat e shoqërisë civile, përfaqësues të përfituesve (bamorëve të zonave përkatëse). Takimi me palët kryesore të interesit ka qënë shumë e rëndësishme, pasi këto kanë shërbyer si bazë për të marrë të dhëna dhe njëkohësisht, kanë shërbyer si një mundësi e mirë për të shkëmbyer mendime gjatë bisedave të orientuara që janë zhvilluar me këto përfaqësues.

Të dhënat e mëparshme janë konsultuar me raportet ekzistuese, duke përditësuar situatën në përgjithësi në zonën e studimit dhe në veçanti, ato pjesë që kanë të bëjnë me BAM si të egra ashtu edhe të kultivuara, frutat e pyllit, si dhe me mundësitë që shfaqen në përdorimin e tyre duke qënë miqësor me natyrën.

Vizitat në terren janë kryer si në grup: sëbashku me dy ekspertët e tjerë të kontraktuar, me pjesëmarrjen edhe të stafit të CNVP, ashtu edhe në menyrë individuale, duke u përpjekur që të merren sa më shumë të dhëna nga terreni dhe mundësisht këto të dhëna të jenë sa më afër realitetit që ekziston aty.

Përsa i përket metodologjisë së studimit, duke e konsideruar si një pikënisje e mbarë dhe mjaft e rëndësishme për një studim cilësor, ajo është ndërtuar me kujdes, është konsultuar me ekspertët e CNVP, dhe është zbatuar në mënyrë sa më të plotë gjatë hartimit të studimit. Kështu, fillimisht është realizuar konsultimi me literaturën ekzistuese dhe studimet e mëparshme përkatëse. Kjo ka qënë e rëndësishme, pasi kemi marrë një lloj orientimi të saktë rreth shtrirjes së zonës së mbrojtur, të dhëna të përgjithëshme rreth ecures së ndërhyrjeve apo të mirëmbajtjes dhe mirëtrajtimit në zonë, etj.

Në vijim, kemi kërkuar të dhëna dhe jemi referuar legjislacionit përkatës për menaxhimin e ZM në vendin tonë, dhe kufizimet në ligj janë mbajtur parasysh si në bisedat me banorët (të cilët janë sqaruar në lidhje me veprimtarinë në përputhje me kërkesat e legjislacionit), ashtu edhe në fazën e hërtimit dhe paraqitjes së konkluzioneve apo rekomandimeve përkatëse.

Po në kuadër të metodologjisë, është përgatitur plani i punës për vizitat në terren dhe për takimet me ADZM Kukës, Dibër dhe Shkodër. Ky kalendar ka qënë orientues dhe fleksibël sepse është zbatuar në vartësi edhe të ngarkesës së partnerëve (kryesisht ADZM), ashtu edhe të gatishmërisë dhe disponibilitetit të banorëve të zonave përkatëse. Metodologjia ka parashikuar më tej edhe takime me persona kyç – në zinxhirin e vlerës së bimëve mjekësore dhe frutave të pyllit të zonave përkatëse. Poashtu edhe përpunimi i të dhënave dhe hartimi i raportit kanë qënë pjesë të metodologjisë së studimit.

Në lidhje me listën e MBET në Parku Kombëtar Alpet Shqiptare dhe Parku Kombëtar Korab-Koritnik, mund të thuhet që ka një numër të konsiderueshëm të bimëve mjekësore dhe aromatike, sepse vetë zonat e përfshira në studim, janë shumë të njohura për shkallën e lartë të biodiversitetit. Këtu nuk do të listojmë këto bimë, por në raport ato janë dhënë në mënyrë të tillë që tregojnë praninë e tyre dhe një fokusim më i detajuar në ato bimë që përbëjnë potencial për të rritur të ardhurat e banorëve, gjithmonë duke oiu përmbajtur rregullave të vjeljes (sa sa i përket periudhës, sasive dhe mënyrës së vjeljes së tyre), si dhe të qenit miqësor me natyrën.

Pas grumbullimit të të dhënave në terren, ato u përpunuar për të rezultuar në një raport sintetik, ku janë përfshirë disa nga çështjet kryesore, në përgjigje të objektivit të studimit. Këto të dhëna janë grupuar në mënyrë të koncentruar si në vijim:

a) Problematikat për MBET të egra: banorët vendas kanë njohuri dhe informacion të pamjaftueshëm për: i) Varietetet MBET; ii) Koha optimale e vjeljes; iii) Mjetet, teknikat dhe sasia e vjeljes; iv) Mungojnë pajisjet e duhura për tharje dhe magazinim në nivel ferme; v) Mungesa e fuqisë punëtore, kryesisht të moshuar që jetojnë në zona; vi) Trene të vështira, të largëta me infrastrukturë të keqe ose inekzistente; vii) Marrëdhënie spontane me kompanitë MBET.

b) Problematikat për MBET të kultivuara: i) Mungesa e njohurive për BMET-të më të kërkuara nga tregu; ii) Praktikat e vjetra të kultivimit (përdorimi i dozave të larta të kimikateve); iii) Mungesa të ambjenteve të tharjes dhe teknologjive të kultivimit; iv) Paketimi, transporti dhe ruajtja e gabuar; v) Mungesa e pikave grumbulluese në afërsi të zonave të banimit; vi) Distanca të gjata nga qendrat e banuara dhe infrastruktura e dobët; vii) Mungesa e burimeve financiare për kostot fillestare për kultivim. (farëra/fidane, përgatitja e tokës etj.)

c) Problematikat për Frutat e Pyllit: i) Mungesa e njohurive ose nënvlerësimi i specieve/varieteteve lokale; ii) Mungesa e linjave lokale të përpunimit (për prodhim, lëngje etj.); iii) Mungesa e njohurive për kërkesat dhe mundësitë e tregut; iv) Nuk ka lidhje me ofruesit e shërbimeve lokale, si p.sh. shtëpi pritjeje, hotele ose restorante.

d) Mundësitë për BMET në Zonat e Mbrojtura: i) Potencial i lartë për BMTFP-të e egra dhe përdorim për përfitime ekonomike të zonave rurale; ii) Mundësi e mirë për të kultivuar BMTFP në tokat djerrë; iii) Gjeneron punësim afër shtëpive dhe zvogëloni presionin mbi të egra; iv) Lidhja e mbledhësve/prodhuesve të BMTFP me kompanitë dhe shtëpitë e pritjes, hotelet, restorantet BMTFP; v) Prodhimi organik; vi) Përpunim lokal dhe shton vlerën e produkteve; vii) Kombinoni barinj të me mbledhjen e BMTFP-ve të egra.

e) Mundësitë për Frutat e Pyllit: i) Potencial i lartë i frutave të pyllit veçanërisht i boronicës; ii) Mundësia e konsumit të freskët si dhe investimi në tharje dhe ruajtje; iii) Mundësia e përpunimit në disa forma: Recel/gliko Raki/likër; Lëngje të vetme ose të përziera; iv) Mundësia e përpunimit të ëmbëlsirave/kulinarisë; v) Mundësia e përfshirjes në një dietë të shëndetshme.

f) Përmbledhje dhe disa Rekomandime: i) Ngritja e qendrës së grumbullimit të bimëve mjekësore në zona të veçanta kryesisht në Çaje, Shishtavec dhe Qendër (Bicaj, Shtiqen, Terthore) dhe Breglumi në Alpe; ii) Krijimi i zonave për kultivimin e disa bimëve mjekësore që kërkohen shumë nga tregu, si Gentiana e Verdhë e Madhe - Gentiana lutea (Novosej), Sherebela e zakonshme - Salvia officinalis (Pobreg/Terthore), Boronica - Vaccinium myrtillus (Çaje); iii) Ngritja e fidanishteve për prodhimin e fidanëve më të kërkuar dhe më të rrezikuar në treg (Gentiana lutea, primula veris, malloë, sp) BMTFP; iv) Ofrimi i trajnimeve për vjelësit dhe kultivuesit e bimëve të egra mjekësore mbi kultivimin organik dhe praktikën e mira bujqësore; v) Mbështetje ADZM-të në krijimin e sistemeve për mbledhjen e tarifave për grumbullimin e bimëve mjekësore; vi) Mbështetje në rregullimin e grumbullimit të bimëve mjekësore në zona dhe nënzona të tjera sipas deputetit dhe zonimit të parkut, veçanërisht për bimët endemike në zonën e Gramë – Korabit, Shalës dhe Thethit; vii) Mbështetje ADZM-të në monitorimin e licencave të lëshuara për grumbullimin e rregullt dhe të duhur të bimëve mjekësore për personat e autorizuar ose grup personash me bazë në fshatrat që ata përfaqësojnë.

2. Executive Summary

This study was carried out within the project funded by PONT implemented by the CNVP Foundation. The data presented are preliminary and will be collected during the meetings that will take place in the field to specify and define finally both the figures and the ideas or perspectives, especially the recommendations of the study.

The CNVP Foundation is implementing the project "Sustainable use of natural resources for cross-border socio-economic development of protected areas in North Macedonia, Kosovo and Albania (Alpine Alps, Korab-Koritnik and Mali i Sharri)" with the financial support of Prespa Ohër Nature Trust (PONT). PONT is the leading cross-border conservation trust fund working in the Balkans, dedicated to preserving the rich natural heritage of the regions of Korab-Koritnik, Sharja and the Albanian Alps, providing long-term financial support to parks and conservation organizations in the region.

The Albanian Alps and the Korab-Koritnik Protected Areas are highly sought-after destinations by the growing number of travelers. Sustainable tourism management in the protected areas of the Albanian Alps essentially requires multiple compromises between two goals: a) protecting

the main values that form the basis for conservation and b) allowing visitors access to enjoy and appreciate those values. The Albanian Alps and Korab-Koritnik lie in the north and northeast of Albania (the state border with Montenegro, Kosovo and North Macedonia) covering an area of 83,528 ha for the Albanian Alps Park, and 55,549 ha for the Korab-Koritnik Park. This project will be implemented in the territories of 4 municipalities namely: Shkodër, Malësi e Madhe, Kukës and Tropoja and Dibër.

During the realization of the study, field meetings were held with the main actors of the field, which include public institutions, civil society organizations, representatives of the beneficiaries (charities of the respective areas). The meeting with the main stakeholders has been very important, as these have served as a basis for obtaining data and, at the same time, have served as a good opportunity to exchange opinions during the guided conversations that have been held with these representatives.

Previous data have been consulted with existing reports, updating the situation in general in the study area and in particular, those parts related to BMTFP both wild and cultivated, forest fruits, as well as the opportunities that appear in their use being friendly to nature.

The field visits were carried out as a group: together with the other two contracted experts, with the participation of the CNVP staff, as well as individually, trying to get as much data as possible from the field and, if possible, these data to be as close as possible to the reality that exists there.

Regarding the methodology of the study, considering it as a good and very important starting point for a qualitative study, it was carefully constructed, consulted with CNVP experts, and was implemented as completely as possible during the design of the study. Thus, the consultation with the existing literature and relevant previous studies was first carried out. This has been important, since we received a kind of accurate orientation about the extent of the protected area, general data about the progress of interventions or maintenance and repairs in the area, etc.

In the following, we requested data and referred to the relevant legislation for the management of PA in our country, and the limitations in the law were taken into account both in the conversations with the residents (who were clarified about the activity in accordance with the requirements of the legislation), as well also in the phase of preparation and presentation of relevant conclusions or recommendations.

As part of the methodology, a work plan has been prepared for field visits and meetings with ADZM Kukës, Dibër and Shkodër. This calendar has been indicative and flexible because it has been implemented depending on the workload of the partners (mainly ADZM), as well as the readiness and availability of the residents of the respective areas. The methodology has further provided for meetings with key persons - in the value chain of medicinal plants and forest fruits of the respective areas. Data processing and report drafting were also part of the study methodology.

Regarding the list of BMTFP in Albanian Alps National Park and Korab-Koritnik National Park, it can be said that there is a significant number of medicinal and aromatic plants, because the

areas included in the study are very well known for the high degree of biodiversity. We will not list these plants here, but in the report they are given in such a way as to indicate their presence and a more detailed focus on those plants that have the potential to increase the income of the inhabitants, always respecting the harvesting rules (in terms of the period, quantities and method of harvesting them), as well as being friendly to nature.

After the collection of data in the field, they were processed to result in a synthetic report, where some of the main issues are included, in response to the objective of the study. These data are grouped in a concentrated manner as follows:

a) Problems for wild BMTFP:

Local residents have insufficient knowledge and information about: i) BMTFP varieties; ii) Optimum harvest time; iii) Harvesting tools, techniques and quantity; iv) There is a lack of proper equipment for drying and storage at the farm level; v) Lack of labor force, mainly elderly people living in the areas; vi) Difficult, remote trains with bad or non-existent infrastructure; vii) Spontaneous relationship with BMTFP companies.

b) Problems for cultivated BMTFP: i) Lack of knowledge about BMTFPs most demanded by the market; ii) Old cultivation practices (use of high doses of chemicals); iii) Lack of drying facilities and cultivation technologies; iv) Improper packaging, transport and storage; v) Lack of collection points near residential areas; vi) Long distances from residential centers and poor infrastructure; vii) Lack of financial resources for initial costs for cultivation. (seeds/seedlings, soil preparation, etc.)

c) Problems for Forest Fruits: i) Lack of knowledge or underestimation of local species/varieties; ii) Lack of local processing lines (for production, liquids, etc.); iii) Lack of knowledge about market requirements and opportunities; iv) There is no connection with local service providers, such as guesthouses, hotels or restaurants.

ç) Opportunities for BMTFP in Protected Areas: i) High potential for wild BMTFP and use for economic benefits of rural areas; ii) Good opportunity to cultivate BMTFP in barren lands; iii) Generate employment close to homes and reduce pressure on wildlife; iv) Connection of BMTFP collectors/producers with BMTFP companies and guesthouses, hotels, restaurants; v) Organic production; vi) Local processing and adds value to products; vii) Combine herders with collecting wild BMTFPs.

d) Opportunities for Forest Fruits: i) High potential of forest fruits, especially blueberries; ii) The possibility of fresh consumption as well as investment in drying and storage; iii) The possibility of processing in several forms: Recel/glyco Raki/liquor; Single or mixed liquids; iv) The possibility of processing sweets/cooking; v) The possibility of inclusion in a healthy diet.

e) Summary and some Recommendations:

i) Setting up the collection center of medicinal plants in special areas mainly in Çaje, Shishtavec and Center (Bicaj, Shtiqen, Terthore) and Breglumi in the Alps; ii) Creation of areas for the cultivation of some medicinal plants that are highly demanded by the market, such as the Great Yellow Gentiana - *Gentiana lutea* (Novosej), Common Sage - *Salvia officinalis* (Pobreg/Terthore), Cranberry - *Vaccinium myrtillus*; iii) Establishment of nurseries for the production of the most

sought-after and endangered seedlings in the market (*Gentiana lutea*, *primula veris*, mallow, sp) BMTFP; iv) Providing training for harvesters and growers of wild medicinal plants on organic cultivation and good agricultural practices; v) Support ADZMs in creating systems for collecting fees for the collection of medicinal plants; vi) Support in regulating the collection of medicinal plants in other areas and sub-areas according to the MP and zoning of the park, especially for endemic plants in the area of Grama - Korabi, Shala and Theth; vii) Support the ADZMs in monitoring the licenses issued for the regular and proper collection of medicinal plants to authorized persons or groups of persons based in the villages they represent.

3. Metodologjia

Metodologjia e studimit, merr rëndësi jo vetëm sa i përket pikënisjes së mbarë të punës, por edhe si një “udhëzues” që ka të bëjë si me vendosjen e “gurëve kilometrikë” në këtë sipërmarrje. Ndaj, metodika e këtij studimi është ndërtuar mbi bazën e eksperiencës, por edhe është konsultuar me ekspertët e CNVP, dhe është zbatuar në mënyrë sa më të plotë gjatë hartimit të studimit. Ndaj, në metodikë është përcaktuar që në fillim të realizohet konsultimi me literaturën ekzistuese dhe studimet e mëparshme për dy zonat përkatëse, në mënyrë që të kemi një orientim të saktë rreth shtrirjes së zonës së mbrojtur, të dhëna të përgjithëshme rreth ecurisë së ndërhyrjeve apo të mirëmbajtjes dhe mirëtrajtimeve në zonë, etj. Poashtu, sipas metodikës, janë kërkuar të dhëna në lidhje me legjislacionin përkatës për menaxhimin e ZM në vendin tonë, dhe kufizimet në ligj janë mbajtur parasysh si në bisedat me banorët (të cilët janë sqaruar në lidhje me veprimtarinë në përputhje me kërkesat e legjislacionit), ashtu edhe në fazën e hërtimit dhe paraqitjes së konkluzioneve të studimit.

Vizitat në terren kanë qënë pjesë e rëndësishme e punës për artimin e këtij studimi, ndaj në metodologji është përgatitur plani paraprak i punës për vizitat në terren dhe për takimet me ADZM Kukës, Dibër dhe Shkodër, një kalendar orientues dhe fleksibël sepse është zbatuar në vartësi edhe të ngarkesës së partnerëve (kryesisht ADZM), ashtu edhe të gatishmërisë dhe disponibilitetit të banorëve të zonave për të marrë pjesë e për të dhënë mendimet e tyre lidhur me çështjet që diskutohen. Me rëndësi ka qënë edhe përcaktimi që në metodologji të takimeve me persona kyç në zinxhirin e vlerës së bimëve mjekësore dhe frutave të pyllit të zonave përkatëse, për shkak të rolit të tre të veçantë në këtë sektor.

Në kuadër të zbatimit të metodologjisë janë zhvilluar takime në terren me aktorët kryesorë përfshirë këtu institucionet publike, organizatat e shoqërisë civile, përfaqësues të përfituesve (BMTFP të zonave përkatëse), etj. Këto takime me përfaqësues nga palët kryesore të interesit ka qënë shumë e rëndësishme, pasi këto kanë shërbyer si bazë për të marrë të dhëna bazë, por kanë shërbyer si një mundësi e mirë për të shkëmbyer mendime gjatë bisedave të orientuara që janë zhvilluar me këto përfaqësues në lidhje me bimët mjekësore dhe frutat e pyllit.

Vizitat në terren janë kryer si në grup: sëbashku me dy ekspertët e tjerë të kontraktuar, me pjesëmarrjen edhe të stafit të CNVP, ashtu edhe në menyrë individuale, duke u përpjekur që

të merren sa më shumë të dhëna nga terreni dhe mundësisht këto të dhëna të jenë sa më afër realitetit që ekziston aty. Të dhënat e grumbulluara, janë konsultuar me raportet ekzistuese, duke përditësuar situatën në përgjithësi në zonën e studimit në lidhje me BMTFP si të egra ashtu edhe të kultivuara, frutat e pyllit, si dhe me mundësitë që shfaqen në përdorimin e tyre duke qënë miqësor me natyrën.

Të dhënat e grumbulluara: nga studimet e mëparshme, të legjislacionit dhe kryesisht të dhënat e marra në terren kanë shërbyer si bazë për hartimin e këtij raporti. E përcaktuar në metodologji, ka qënë si përpunimi i të dhënave dhe plotësimi i raportit (sipas një skeletumi të hartuar në bashkëpunim me CNVP), ashtu edhe i konkluzioneve që natyrisht janë përfshitrë në raport.

4. Karakteristikat socio-ekonomike të lidhura me BMTFP-të në Zonat e Mbrojtura

Zonat e mbrojtura të marra në analizë në këtë studim, janë pjesë e zonës malore të vendit, me popullatë të shpërndarë në zona të thella, ku numri i banorëve ka ardhur gjithnjë në rënie këto tre dekadat e fundit, me infrastrukturë rrugore, elektrike dhe telefonike relativisht të dobët, me burime relativisht të kufizuara të mundësive për të gjeneruar të ardhura, e për pasojë me nivel relativisht të ulët të jetesës.

Megjithëse në kuadrin kombëtar, Shqipëria ka shënuar një zhvillim pozitiv në reduktimin e varfërisë, ku sipas shifrave zyrtare është në nivelin e 12,4%. Por, megjithëse janë arritur shumë zhvillime në ekonomi dhe nivelet e varfërisë janë ulur ndjeshëm, vulnerabiliteti i disa grupeve BMTFPet ende një shqetësim. Uljet e përgjithshme të varfërisë nuk kanë pasur të njëjtin ndikim në të gjithë popullsinë dhe disa grupe nuk kanë mundur të kapin ritmin. Kjo ka qënë më e theksuar, sa më larg të spostohemi nga qendra e kryeqytetit apo e qyteteve të tjera.

Largësia nga qendra, i shoqëruar edhe treguesit ekonomikë dhe socialë, si dhe mundësia e qasjes në shërbime i pengon popullatat e zonave malore (përfshi edhe këto të Parqeve Kombëtare) që të ecin me të njëjtin hap me grupet e tjera në shoqëri, duke ndikuar kështu negativisht në jetesën e tyre, në jetesën e familjeve dhe të fëmijëve të tyre dhe duke rrezikuar që fëmijët e tyre të jenë vazhdimisht një grup vulnerabël.

Familjet që jetojnë në zonat e përfshira në Parqet Kombëtare: Alpet Shqiptare dhe Korab-Koritnik posedojnë pak tokë të punueshme prodhuese, që përbën një kufizim të madh për mundësinë e sigurimit të të ardhurave të qëndrueshme. Jetesa në zonat rurale dhe moszotërimi i tokës përbëjnë vështirësi madhore në sigurimin e mjeteve të jetesës meqenëse punësimi jo në ferma në këto zona është i kufizuar dhe kushtet ekonomike dhe të tregut të punës në zonat rurale janë më pak të favorshme sesa në pjesën tjetër të vendit. Individët e këtij grupi përballen me dy vështirësi kryesore: a) me sigurimin e mjeteve të jetesës në mungesë të tokës dhe të aktivitetit bujqësor për mbajtjen e familjes; b) mundësitë shumë të kufizuara që tregu i punës mund të ofrojë në zonat rurale për punësim jo në ferma.

Pavarësisht disa individëve që kanë arritur të sigurojnë të ardhura mbi mesataren e zonës, ata nuk arrijnë të formojnë një grup të caktuar, ndërkohë që shumica e popullatës endet ndërmjet një familje që siguron të ardhura normale sa për të jetuar dhe familjeve në vështirësi për të përbadhuar kushtet e jetesës, për pasoje konsiderohen si grup vulnerabël. Grupet vulnerabël në tregun e punës ose në rrezik përjashtimi nga tregu i punës në zonat e Parqeve Kombëtare, mund të klasifikohen: i) të varfër absolute; ii) individë të paarsimuar ose me nivel arsimor bazë; iii) të papunë; iv) të vetëpunësuar ose punëtorët e fermave familjare në bujqësi; v) personat në zonat rurale që nuk kanë tokë ose kanë shumë pak tokë; vi) gratë vulnerabël (në nevojë); vii) anëtarët e komunitetit rom dhe egjiptian; viii) personat me aftësi të kufizuara.

Duke analizuar në tërësi, gjendjen ekonomike-sociale të popullatës që përfshihet në Parkun Kombëtar të Alpeve dhe atë të Korab-Koritnik, edhe kur kanë pjesëmarrje në tregun e punës, pozita e tyre në tregun e punës është e brishtë. Disa nga kufizimet dhe karakteristikat me të cilat përballen grupe të ndryshme në zonë, mund të përmbledhen: i) nivelet më të ulëta të konsumit; ii) nivel i përgjithshëm arsimor më i ulët; iii) niveli arsimor mesatar më i ulët, si familje; iv) familjet më të mëdha; v) numri më i madh i personave në ngarkim (fëmijë ose të moshuar); vi) pjesëmarrja më e ulët në tregun e punës; vii) niveli më i ulët i punësimit; viii) niveli më i lartë i punësimit në fermat familjare; ix) nivelet më të larta të vetëpunësimit; x) zënie me punë me kohë të pjesshme të pamjaftueshme; xi) eksperiencia jot e gjata në punë; xii) pagat relativisht të ulëta; xiii) përfitimet më të ulëta nga sigurimet shoqërore; xiv) angazhim në profesionet që kërkojnë pak aftësi; xv) mungesa e mbështetjes sociale; xvi) problem të mëdha të aksesueshmërisë, etj.

Të kuptuarit dhe analiza e këtyre kufizimeve shërben për të identifikuar disa mekanizma që mund të zbusin situatën për grupet vulnerabël dhe përjashtimin e tyre nga tregu i punës. Për rrjedhojë, arsimimi, trajnimet profesionale, shërbimet dhe mbështetja sociale, aksesueshmëria në shërbimet publike janë disa nga fushat kryesore ku duhet të fokusohet hartimi i politikave.

5. Pasqyrë e rregulloreve dhe rregullave ekzistuese për grumbullimin e produkteve pyjore jo-drunore dhe bimëve mjekësore dhe aromatike në zonat e mbrojtura

Në vendin tonë, nga specialistë të ndryshëm të fushës, janë botuar broshura, fletë palosje, libra dhe manuale në lidhje me rregulloret për grumbullimin e produkteve pyjore jo-drunore dhe bimëve mjekësore dhe aromatike. Në përgjithësi, këto botime janë korrekte për sa i takon orientimeve dhe rekomandimeve që ato përmbajnë në lidhje me grumbullimin e bimëve mjekësore-aromatike (kryesisht atyre në natyrë, por edhe të kultivuara), por numri i kipjeve ka qënë i kufizuar dhe në mjaft raste nuk kanë arritur deri tek përdoruesit në bazë/terren.

Sa i përket legjislacioni për grumbullimin e produkteve pyjore jo-drunore, kjo është e rregulluar tashme me anë të Ligjit Nr. 8906 të datës 06.06.2002 “Për zonat e mbrojtura”, dhe të VKM Nr.

1156, datë 24.11.2020, që paraqet bazën ligjore për mirë menaxhimin e Zonave të Mbrojtura në Shqipëri (përfshi Parqet Kombëtare). Ky ligj jep kornizën për deklarimin, konservimin, administrimin, menaxhimin dhe përdorimin në mënyrë të qëndrueshme për zonat e mbrojtura dhe përdorimi i qëndrueshëm i zonave të mbrojtura dhe resurseve/pasurive natyrore dhe biologjike me qëllim informimin dhe edukimin e komuniteteve lokale në përfitimet direkte dhe indirekte dhe në promovimin e eko-turizmit.

Në çdo rast, kur mbledhen bimët spontane është shumë e rëndësishme të bëhet identifikimi i saktë i tyre, pasi gabimi sjell pasoja të rënda të paparishikueshme, deri në vdekjen e njeriut. Për të evituar kalbëzimin e bimëve të mbledhura, vjelja e tyre duhet të bëhet në ditët me diell, kur lulet janë të apura. Periudha më e përshtatshme për tu kryer ky proces është rreth orës 9-10 të mëngjesit ose në orët e pasdites.

Tashmë janë përcaktuar rregulla tregojnë në mënyrë të studiuar, rigorozë dhe që tenton mosdëmtimin e bimësisë në lidhje me kohën dhe mënyrën e vjeljes së këtyre bimëve dhe të organeve të tjera bimore: **Sythat**: Duhet të grumbullohen në pranverë herët, kur tek bima shfaqen shenjat e para të rifillimit të aktivitetit, por para se të hapen luspat që mbulojnë sythat. Grumbullohen sythat vetëm nga degët anësore në drurë me moshë mbi 7 vjet. Sythat grumbullohen gjithashtu edhe nga drurët të cilët sipas rregullave duhet të priten ose krasiten. Grumbullimi i sythave bëhet vetëm duke i këputur me dorë. Është e ndaluar që të bëhet prerja e degëve për këtë qëllim. **Lulet**: Lulet duhet të grumbullohen kur kanë arritur çeljen në masën rreth 50-60 për qind të tyre. Ato grumbullohen duke i këputur një nga një ose me mjete të posaçme në formë krehëri, etj. Është e ndaluar të bëhet grumbullimi i luleve në kohë me lagështi. Ato duhet të grumbullohen pas vesës së mëngjesit në kohë të thatë e mundësisht me diell. Në shumicën e rasteve lulet grumbullohen të plota, me të gjitha organet e tyre duke i këputur me bisht jo më të gjatë se 2 cm. Lulet e drurëve të lartë si bliri, akacia, gështenja etj. grumbullohen duke i prerë me gërshërë të vendosur në majë të një shkopi të gjatë. Lulet që këputen me vështirësi, si p.sh. lulet e shtogut, grumbullohen duke i prerë me gërshërë veshulet dhe shkoqja bëhet pas tharjes. Lulet e kulumbrisë grumbullohen me shkundje. Lulet e bimëve barishtore që rriten në masë e nuk janë shumë të degëzuara, siç është kamomili, grumbullohen me krehër të posaçëm, ose direkt me dorë. Në ato lule që i grumbullohen vetëm petalet, si tek ciani, lulëkuqja, luledielli, etj. ndalohet këputja e të gjithë lules. Petëlat që grumbullohen duhet të kapen lehtë e të mos shtrëngohen me gishta sepse prodhimi dëmtohet dhe i prishet ngjyra. **Gjethet**: Gjethet grumbullohen kur kanë arritur pjekurinë, ku të voglat, të papjekurat dhe një pjesë e gjetheve nuk mbledhen me qëllim që të mos pengohet zhvillimi i mëtejshëm i bimës. Ndalohet prerja e degëve për të grumbulluar gjethet, me përjashtim të rasteve kur teknikisht lejohet që të bëhet ricungimi i bimëve. Sherebela grumbullohet duke i korrur me kizë buqetat e vitit në vazhdim, në gjatësi të tillë që të përmbajë jo më shumë se tetë gjethe. Koha më e mirë për grumbullimin e sherebelës është pak para lulëzimit ose sapo të fillojë lulëzimi i degës kryesore. Gjethet e porsagrumbulluara hapen çdo 2-3 orë për ajrosje. Transporti i tyre në vendin e tharjes duhet të bëhet brenda ditës, ku hapen në shtresa të holla dhe përzihen deri sa të thahen sipas kërkesave të kushtit teknik. **Frutat**: Koha e grumbullimit të frutave ndryshon në vartësi të llojit të bimës, kushteve të klimës dhe kërkesave të tregut: frutat e mishta si kokrrat e boronicës, të dëllenjave të shtogut, etj. mbledhen pasi të jenë pjekur; frutat e bimëve që nuk

bien nga dega si p.sh. kokrrat e murrizit, mblidhen edhe më vonë. Kur frutat kërkohen në gjendje të freskët, mblidhen para pjekjes së plotë. Grumbullimi i kokrrave të trëndafilut të egër fillon kur ato kanë marrë ngjyrë të kuqe në vishnje dhe vazhdon deri sa kokrra të jetë e fortë e të mos jetë zbutur. Si rregull frutat grumbullohen duke i këputur me dorë. Në disa bimë, si në dëllinjat, grumbullimi i kokrrave bëhet edhe me shkundje të lehtë, në mënyrë që të mos dëmtohet bima dhe të mos hidhen poshtë kokrrat e papjekura që do të japin prodhim vitin e ardhshëm. Ndalohet prerja e degëve të bimëve për të grumbulluar frutat. **Kërçelli ose bima e tërë pa rrënjë:** Bimët barishtore, të cilave nuk u drunjëzohet kërçelli, grumbullohen duke i prerë disa centimetra mbi sipërfaqen e tokës në mënyrë që prodhimi të mos përzihet me papastërtira. Po kështu priten edhe bimët që formojnë buqeta gjethesh mbi sipërfaqen e tokës. Çaji i malit vilet vetëm duke zgjedhur bimët që kanë çelur të paktën një të tretën e lules së tyre. Mënyra e vjeljes bëhet vetëm duke i prerë bimët. Ndalohet prerja e kërcejve të palulëzuar dhe sidomos ndalohet kategorikisht shkujja e bimëve barishtore kur atyre nuk u grumbullohen rrënjët ose rizomat. Për të garantuar vazhdimësi të prodhimit të çajit të malit dhe bimëve të tjera barishtore, në çdo 3-4 m² sipërfaqe të lihet detyrimisht pa u vjelur të paktën një tufë nga çaji i malit dhe bimët e tjera të dobishme, me qëllim që kur fara të ketë arritur pjekjen e plotë, të bjerë në tokë dhe të vlejë për të zgjeruar mbirjet. **Lëvorja:** Lëvorja është një pjesë mjaft e rëndësishme që nga disa bimë mblidhet për tu përfshirë në industrinë e prodhimit të barnave apo në kozmetikë. Lëvorja mblidhet nga drurët e rinj ose dhe nga degët. Lëvorja duhet të jetë e lëmuar, me shkëlqim, pa pjesë drusore, pa alga, myshqe e kërpudha dhe pa njolla të zeza e myk në pjesën e brendshme. Lëvorja vilet në pranverë kur në drurët lëngjet qarkullojnë vrullshëm. **Rrënjët dhe rizomat:** Rrënjët, rizomat dhe zhardhokët e bimëve mjeksore grumbullohen në pranverë herët ose në vjeshtë vonë, kur bima është në qetësi dhe nuk ka lëvizje të lëngjeve. Për nxjerrjen e rrënjëve dhe rizomave përdoren shati, kazma, beli dhe mjete të tjera të përshtatshme. Larja dhe pastrimi i rrënjëve dhe rizomave të bimëve helmuese siç është p.sh. shtara, në asnjë rast nuk duhet të bëhet në një vend me rrënjët dhe rizomat e bimëve të tjera dhe as në vende ku mund të pijë ujë bagëti. Me qëllim që bimët të mos pakësohen, në çdo 3-4 m² sipërfaqe, të lihet detyrimisht të paktën një bimë e dobishme pa u shkukur.

Pas mbledhjes, bimët i nënshtrohen tharjes (terja) për të eliminuar sasinë e ujit të tepërt, si një proces i rëndësishëm që duhet të kryhet menjëherë. Para tharjes, bimët mjeksore duhet të pastrohen nga barërat e këqija dhe bimët e tjera. Bimët aromatike si mentia, rigoni, trumza, lisera, duhet të pastrohen nga gjethet e pishës, dëllinjës dhe barërat e tjera spontane. Kujdes i veçantë duhet të tregohet për bimët helmuese si shtara, xherokulli, shpendara, etj. Bimët e mbledhura në shumë raste është e nevojshme të lahen, për t'u pastruar nga pluhuri dhe balta. Dhe pastaj i nënshtrohen një trajtimi me ajër të nxehtë në fazën e parë. Rrënjët duhet të jenë plotësisht të pastra nga dheu, prandaj duhet të lahen para se të thahen, këshillohet të grihen në copa të vogla me gjatësi 1-2cm, kur janë ende të freskëta. Rrënjët e thata është vështirë të grihen. Zgjatja e tharjes varet nga sasia e ujit që duhet të avullojë dhe nga rezistenca e bimës ndaj evatraspirimit. Në kondita të mira, ky proces zgjat nga 6-12 ditë. Po qe se ajri është i rregullt nuk duhet të zgjasë më shumë se tre javë. Bimët e thara direkt në diell humbasin ngjyrën, drogën (lëndën aktive) dhe disa nga vlerat e tyre tregëtare më të rëndësishme.

Eliminimi i ndotjeve është një proces me shumë rëndësi, sidomos në rastet e kultivimit të tyre, ku kriteret mund të përmbliken në: a) të jetë i pastër nga jashtëqitjet e kafshëve dhe të mos frekuentohet nga ato; b) plehu organik që përdoret për plehrimin e tyre të jetë plotësisht i kalbur; c) nuk duhet të ujitet me ujëra të ndotura; ç) bimët aromatike të demtuara nga insektet i nënshtrohen destilimit; d) magazina ku ruhet prodhimi i bimëve mjekësore dhe aromatike duhet të jenë të pastra dhe të ventiliuara shumë mirë; e) bimët aromatike është mirë të ambalazhohen në 10-15 ditë pas tharjes në qese plastike; f) nuk duhet të kultivohen në ato toka ku hidhen BMTFPurina industriale dhe ushqimore; g) nuk duhet të trajtohen me pesticide; h) kujdes i vazhdueshëm duhet të tregohet gjatë përdorimit në vegjetacion të plehërave organo-kimike të cilët mund të ndotin masën bimore.

6. Identifikimi i Produkteve Pyjore Jo Drusore që kanë një potencial të lartë ekonomik në zonat e synuara

Në zonat e Parkut Kombëtar të Alpeve dhe atë Korab-Koritnik ka një larmi të madhe të bimëve të ndryshme, ku produktet jo drusore, bimët aromatike dhe mjekësore përbëjnë një numër të konsiderueshëm të formave bimore dhe të pjesëve që mbliken. Përfituesit kryesorë të projektit janë: Administratat Rajonale të Zonave të Mbrojtura (ADZM-të), Bashkitë, OJQ-të Lokale të Mjedisit, Shoqatat e Përdoruesve të Pyjeve dhe Kullotave, grupet e prodhuesve, bizneset private dhe komunitetet. Grupi i synuar i projektit përfshin gjithashtu: OJQ-të lokale, njësitë qeveritare, ndërmarrjet e vogla, grupet joformale të qytetarëve, veçanërisht gratë dhe të rinjtë dhe grupet e marginalizuara në përgjithësi.

6.1 Korab Koritnik

Siç edhe e kemi përmendur, zona e parkut Kombëtar Korab-Koritnik është me shtrirje të gjerë, me reliev të ndryshueshëm dhe me një larmi të gjerë të ekosisteve. Në kuadër të vlerave që përbëjnë bazën për mbrojtje, Parku Kombëtar Korab-Koritnik shquhet për vlera të larta të biodiversitetit specifik dhe ekologjik: në këtë park numërohen rreth 1265 specie vaskulare, nga të cilat 57 të rrezikuara sipas kategorive të IUCN. Terreni malor i thepisur krijon kushte ideale për ruajtjen dhe mbrojtjen e një numri të madh speciesh antike, disa prej të cilave janë endemike ose nën-endemike. Në dy dekadat e fundit ka një fluks të shtuar të turistëve si vendas dhe të huaj, ku vizitorët nga Kosova përbëjnë një numër të konsiderueshëm, përcaktuar nga qindra mijëra vizitorë që hyjnë në zonë çdo vit.

6.1.1 Lista e Produkteve Pyjore Jo Drusore me përfitim të lartë ekonomik në zonën e synuar

Në këtë rubrikë kemi përfshirë një listë të bimëve, e cila megjithë përpjekjet e bëra, nuk është shteruese, edhe për faktin se herë pas here, shfaqen kërkesa për bimë që më parë nuk janë kërkuar nga tregu, qoftë ai vendas apo i huaj.

Hithra (<i>Urtica dioica</i>)	Njëmijëfletëshi (<i>Achillea millefolium</i>)
Thundërmushka (<i>Tussilago farfara</i>)	Terfili i kuq (<i>Trifolium pratense</i>)
Çaj mali-rigoni (<i>Origanum vulgare</i>)	Bishti i Kalit (<i>Equisetum Arvense</i>)
Lulebalsam (<i>Hypericum perforatum</i>)	Thana (<i>Cornus mas</i>)
Kamomil (<i>Matricaria chamomilla</i>)	Karrota e egër (<i>Daucus carota</i>)
Gjethë ferre (<i>Rubus fruticosus</i>)	Netulla (<i>Verbascum thapsiforme</i>)
Gjethë luleshtrydhe (<i>Fragaria vesca</i>)	Urthi (<i>Hedra helix</i>)
Gjethë mjedrre (<i>Rubus idaeus</i>)	Mentja (<i>Menthae piperitae aetheroleum</i>)
Gjethë/levore arre (<i>Juglans regia</i>)	Kulumbria (<i>Pruni spinosae fructus</i>)
Gjethë lajthie (<i>Corylus avellana</i>)	Ferrë gomari (<i>Silybum marianum</i>)
Luleshurdha (<i>Taraxacum flower</i>)	Qumeshtore (<i>Taraxacum officinalis</i>)
Trumëz (<i>Saturea montana</i>)	Salepi (<i>Orchis mascula</i>)
Trëndafili i egër (<i>Rosa canina</i>)	Agulicja (<i>Primula minima</i>)
Molla e egër (<i>Malus sylvestris</i>)	Klokëzalulemadhe (<i>Silene macrantha</i>)
Boronica (<i>Vaccinium myrtillus</i>)	Narteca e sharrit (<i>Narteca sp</i>)
Shtogu (<i>Sanbucus nigra</i>)	Lunaria e telekit (<i>Lunaria teleci</i>)
Dëllinja (<i>Juniperus Communis</i>)	Mështekna (<i>Betula Pendula</i>)
Murrizi (<i>Crataegus sp.</i>)	Xherrokulli (<i>Colchicum autumnale</i>)
Gentiana / Sanza (<i>Gentiana lutea</i>)	Shtara (<i>Veratrum Album</i>)
Shpatorja (<i>Iris florentina</i>)	Manushaqja (<i>Viola odorata</i>)

6.1.2 Lista e NTFP-ve dhe BMTFP-ve që lejohen të grumbullohen

Nga lista e paraqitur më lart, shumica e bimëve të listuara është e lejuar që të grumbullohen. Megjithatë, janë disa prej bimëve të përfshira në statusin pjesë e librit të kuq të bimëve të vendit, ose që ndalohen për një afat të caktuar. Kjo gjë bën të mundur që të mbrohen nga radhimi e deri zhdukja e këtyre bimëve, duke e ditur që janë një pasuri e vërtetë që duhet ta ruajmë dhe të kujdesemi që të shtohet natyralisht, dhe lejohen të vilen vetëm në ratet kur ato

kultivohen në këto zona. Është me rëndësi të shtjellohet rruga që ndiqet për lejet e grumbullimit, pavarësisht se në shumë fshatra një rrugë e tillë akoma nuk ndiqet si duhet.

Bazuar në legjislacionin shqiptar dhe në praktikën e njësive vendore me përvojë, procedura është e thjeshtë: Bëhet kërkesë nga subjekti që mund të jetë: një banor apo një grup banorësh të zonës, një kompani grumbullimi, etj. në zyrat e ADZM përkatëse. Në këtë kërkesë prezantohet subjekti dhe nëpërmjet kërkesës sqaron disa elementë: kohën kur do të kryejë vjeljen, llojet e bimëve sipas sasisë që parashikohet të vilen, listën e personave që do të punojnë dhe llojet e mjeteve që do të përdorë, si për vjeljen ashtu edhe për transportimin e bimëve mjekësore. ADZM duhet të analizojë këtë listë, ta krahasojë me vendimet që janë marrë më parë, më legjislacionin përpara se të marrë një vendim. Pas kësaj, merret vendimi që lejon grumbullimin (sipas emërtimeve, sasive dhe kohës e zonës përkatëse), ku mund edhe të shënojë mos lejimin (për ndonjë bimë që nuk duhet të grumbullohet). Ky është dokumenti mbi bazën e të cilit subjekti është i lejuar që të grumbulljë bimët mjekësore. Ky vendim është i shoqëruar me sasinë e parave që subjekti duhet të paguajë si taksë, si dhe caktohet komisioni për monitorimin e këtij procesi, në mënyrë që të garantohet zbatimi rigoroz i tij. Këtu duhet të veçohet fakti që çmimet aktuale janë kaq të larta, sa ngndonjëherë superojnë edhe çmimin aktual të shitjes. Pra, nëse zbatohen këto tarifa, nuk ka asnjë leverdi që bimët të grumbullohen e për pasojë ka nevojë të rishikohen.

Për rastin konkret, të zonës së Parkut Kombëtar Korab-Koritnik, disa prej bimëve më tipike të kësaj liste janë:

Hithra (<i>Urtica dioica</i>)	Dëllinja (<i>Juniperus Communis</i>)
Thundërmushka (<i>Tussilago farfara</i>)	Gentiana / Sanza (<i>Gentiana lutea</i>)
Çaj mali-rigoni (<i>Origanum vulgare</i>)	Njëmijëfletëshi (<i>Achillea millefolium</i>)
Lulebalsam (<i>Hypericum perforatum</i>)	Terfili i kuq (<i>Trifolium pratense</i>)
Kamomil (<i>Matricaria chamomilla</i>)	Bishti i Kalit (<i>Equisetum Arvense</i>)
Gjethe/levore arre (<i>Juglans regia</i>)	Urthi (<i>Hedra helix</i>)
Trumëz (<i>Saturea montana</i>)	Mentja (<i>Menthae piperitae aetheroleum</i>)
Trëndafili i egër (<i>Rosa canina</i>)	Lisna/zhumrica (<i>Thymus serpyllum</i>)
Molla e egër (<i>Malus sylvestris</i>)	Ferrë gomari (<i>Silybum marianum</i>)
Boronica (<i>Vaccinium myrtillus</i>)	Mështekna (<i>Betula Pendula</i>)
Shtogu (<i>Sanbucus nigra</i>)	

Kjo listë duhet të mbahet parasysh që gjatë trajnimeve që do të zhvillohen, të spjegohet për pjesëmarrësit (mundësisht të shoqëruar me figurë dhe/ose herbarium), në mënyrë që këto bimë të ruhen, të zhvillohen në habitatin e tyre natyral me shpresën që me kalimin e kohës, numri i përgjithshëm i këtyre bimëve si dhe statusi i tyre në mjedis të përmirësohet.

6.1.3 Llojet që përdoren për konsum të brendshëm

Banorët e zonës Parku Kombëtar Korab-Koritnik kanë njohje për vlerat e disa prej bimëve të listuara dhe një pjesë prej tyre janë përdorur që nga kohë të hershme, ndërkohe që ka bimë të tjera që kanë filluar të përdoren më shumë në kohët e fundit. Ndër bimët që përdoren nga vetë banorët janë:

Hithra (<i>Urtica dioica</i>)	Cikore (<i>Cichorium intybus</i>)
Çaj mali-rigoni (<i>Origanum vulgare</i>)	Dafina (<i>Laurus nobilis</i>)
Lulebalsam (<i>Hypericum perforatum</i>)	Bari i bletës (<i>Melissa officinalis</i>)
Kamomil (<i>Matricaria chamomilla</i>)	Mullaga (<i>Malva silvestris</i>)
Lule blini (<i>Tilia flowers</i>)	Lulekuqja (<i>Papaver rhoeas</i>)
Trumëz (<i>Saturea montana</i>)	Thana (<i>Cornus mas</i>)
Trëndafili i egër (<i>Rosa canina</i>)	Mentja (<i>Menthae piperitae aetheroleum</i>)
Molla e egër (<i>Malus sylvestris</i>)	Shlegu (<i>Salix alba</i>)
Boronica (<i>Vaccinium myrtillus</i>)	Rrush i ariut (<i>Arctostaphylos uva-ursi</i>)
Dëllinja (<i>Juniperus Communis</i>)	Kulumbria (<i>Pruni spinosae fructus</i>)
Murrizi (<i>Crataegus sp.</i>)	Salepi (<i>Orchis mascula</i>)

6.1.4 Llojet që janë kërkesa më e madhe e tregut (vendas dhe ndërkombëtar)

Megjithëse tashmë është rritur gama e bimëve që kërkohen nga tregu vendas dhe ai i huaj, nga lista e paraqitur, janë një numër relativisht në rritje i bimëve që kërkohen nga tregu, si ai i brendshëm ashtu edhe ai i jashtëm. Nga më të rëndësishmet mund të listojmë:

Hithra (<i>Urtica dioica</i>)	Dëllinja (<i>Juniperus Communis</i>)
Çaj mali-rigoni (<i>Origanum vulgare</i>)	Murrizi (<i>Crataegus sp.</i>)
Lulebalsam (<i>Hypericum perforatum</i>)	Cikore (<i>Cichorium intybus</i>)
Kamomil (<i>Matricaria chamomilla</i>)	Dafina (<i>Laurus nobilis</i>)
Trumëz (<i>Saturea montana</i>)	Rozmarina (<i>Rosmarinus officinalis</i>)
Trëndafili i egër (<i>Rosa canina</i>)	Bari i bletës (<i>Melissa officinalis</i>)
Molla e egër (<i>Malus sylvestris</i>)	Gentiana / Sanza (<i>Gentiana lutea</i>)
Boronica (<i>Vaccinium myrtillus</i>)	Finoku (<i>Feonoculum vulgare</i>)
Shtogu (<i>Sanbucus nigra</i>)	Timusi (<i>Thyhyms vulgaris</i>)

Njëmijëfletëshi (*Achillea millefolium*)

Lulekuqja (*Papaver rhoeas*)

Luledele (*Bellis perennis*)

Terfili i kuq (*Trifolium pratense*)

Bishti i Kalit (*Equisetum Arvense*)

Timusi (*Tymus vulgaris*)

Mentja (*Menthae piperitae aetheroleum*)

Salepi (*Orchis mascula*)

6.1.5 Llojet e rrezikuara (të lidhura me raportin e biodiversitetit)

Bazuar në legjislacionin vendas dhe në konventat që vendi ynë ka nënshkruar, është arritur që të vendoset standarti në lidhje me llojet e rrezikuara. Në zonën e Parkut Kombëtar Korab-Koritnik, disa nga bimët më të rrezikuara janë:

Kamomil (*Matricaria chamomilla*)

Rrushi i ariut (*Arctostaphylos uva-ursi*)

Kulumbria (*Pruni spinosae fructus*)

Troli (*Trollius europaeus*)

Salepi (*Orchis mascula*)

Qepa e bardhw (*Allium victorialis*)

Agulicja e vogël (*Primula minima*)

Agulicja e Hallerit (*Primula halleri*)

Klokëzalulemadhe (*Silene macrantha*)

Narteca e sharrit (*Narteca sp*)

Lunaria e telekit (*Lunaria teleci*)

Xherrokulli (*Colchicum autumnale*)

Shtara (*Veratrum Album*)

6.1.6 Aktorët e zinxhirit të vlerës (mbledhësit, blerësit, ADZM-të, eksportuesit etj.)

Zona e përfshirë në Parkun Kombëtar Korab-Koritnik përfshin dy bashkitë kryesore që janë edhe qendra të Qarkut përkatës: Kukës dhe Dibër. Janë pikërisht këto qytete, qendra të qarkut në të cilat kanë zënë vend grumbulluesit e “mëdhenj” të zonës, të cilët përbëjnë iniciativë të biznesit që kanë disa vite që ushtrojnë këtë aktivitet. Proçeset e përfshira në këtë sektor si grumbullimi, prodhimi, përpunimi, magazinimi, paketimi dhe të tjera, gjenerojnë rritje të vendeve të punës, si dhe zgjidhje alternative ekonomike për Shqipërinë në zonat rurale. Duhet thënë se në zonën e Parkut Kombëtar Korab-Koritnik këto aktorë operojnë mbi bazën e marrëveshjeve gojore dhe vetëm në mjaft pak raste, arrijnë të kenë kontrata të firmosura paraprakisht. Në mënyrë të përmblodhur aktorët e përfshirë direkt në këtë proces janë: Grumbullues në nivel Bashkie ose qarku dhe grumbullues individualë;

- Përpunuesit dhe eksportuesit që mund të jenë të vegjël, të mesëm dhe të mëdhenj;

- Vjelësit dhe kultivuesit janë persona që jetojnë në zonat rurale dhe malore të vendit. Mbledhin bimët e egra, i thajnë dhe i ruajnë në shtëpitë e tyre derisa i shesin te një grumbullues ose përpunues;

- Grumbulluesit në nivel bashkie janë aktorë të ndërmjetëm mes fermerëve dhe përpunuesve. Megjithëse ata nuk kanë linja të mirëfillta përpunimi, ata kryejnë disa procese të thjeshta që mund të konsiderohen si përpunimi i parë, duke përfshirë tharjen, pastrimin, etj.;

- Përpunuesit e vegjël kryejnë një përpunim të thjeshtë, zakonisht, produkti thjesht pastrohet, grihet dhe paketohet në thasë;

- Eksportuesit përpunojnë dhe tregtojnë një gamë të gjerë llojesh të bimëve; disa eksportues përpunojnë e eksportojnë/shesin më shumë se 100 lloje të bimëve. Produktet kryesorë janë bimëve të thara, të grira e të ambalazuara. (Disa përpunues - jo vetëm të mëdhenj - prodhojnë edhe vajra esenciale si nënprodukt të produkteve kryesore që janë bimët e thata).

Në zonën e përfshirë në Parkun Kombëtar Korab-Koritnik grumbulluesit e mëdhenj janë përqëndruar në qendrrën e Qarkut përkatës: Kukës dhe Dibër. Dhe konkretisht në Kukës kemi 3 grumbullues që operojnë rregullisht: i) Qemal Tahiri; ii) Gazmend Koldashi; iii) Shkëlzen Hallaçi. Që të tre këta grumbullues operojnë si Person Fizik, por në fakt kanë magazinat e tyre, kanë ndërtuar marrëdhënie dhe marrëveshje reciproke me grumbullues fundorë (fermërit, banorët e fshatrave) dhe marrin prej tyre direkt produktet e grumbulluara.

Ndërkohë që në Dibër situata është relativisht më specifike, pasi një grumbullues (Zyber Gjoni), i cili nga njëra anë është specialist i fushës, e nga ana tjetër ka një vijimësi në këtë sektor që nga më shumë se tre dekada, bën diferencën krahasuar me grumbullues të tjerë. Por ndërkohë, në Dibër operojnë edhe grumbulluesit: Mufit NURÇE, Mentor MAHA, Marjon VOÇI, Marjan BALETA të cilët janë futur më vonë në këtë treg, por kanë arritur të ndërtojnë aktivitetin e tyre.

Në këtë zinxhir të vlerës, janë edhe aktorë të tjerë që përfshihen indirekt (në të shumtën e rasteve indirekt, në kuptimin e operimit direct në terren apo të ndikimit në vlerën e produktit dhe të ardhurave të banorëve që merren me këtë sektor), ku mund të përmendim: ADZM, Bashkia, Njësia Vendore, OJF dhe specialist të pavarur (persona me njohuri dhe influencë në zonë). Në këtë segment është e kuptueshme që ADZM, Bashkia sëbashku me Njësitë Vendore janë të përfshira në supervizionin e punës, në zbatimin e rregullave dhe rregulloreve në ruajtjen e mjedisit duke përdorur pasuritë pyjore jo-drusore në mënyrë të qëndrueshme. Ndërkohë që roli i OJF-ve vendore apo rajonale, si dhe specialistët e zonës përfshihen herë pas here në këtë zinxhir të vlerës, duke dhënë kontributin e tyre modest në mbarëvajtjen e proceseve.

6.1.7 Vlerësoni potencialin/sasinë e produkteve pyjore jo-drusore dhe bimëve mjekësore dhe aromatike që do të mbledhen

Lista e përpiluar më lart në lidhje me bimët që grumbullohen aktualisht, nuk është shteruese për shkak se në vite të ndryshme, kërkesat e firmave të mëdha që eksportojnë, ndryshojnë,

duke futur në kërkkesat e tyre edhe bimë që në disa vite nuk është grumbulluar. Ndaj, duhet të theksojmë se të dhënat e paraqitura paraqesin pak a shumë realitetin e viteve të fundit.

Kështu, si një mesatare e këtyre viteve të fundit sasia e bimëve mjekësore që grumbullon subjekti Person Fizik Qemal Tahiri (afërsisht një mesatare prej 43.9 ton në vit), subjekti person Fizik Gazmend Koldashi (afërsisht një mesatare prej 605.4 ton në vit), dhe subjekti person Fizik Shkëlzen Hallaçi (afërsisht një mesatare prej 11.9 ton në vit). Kjo do të thotë që në zonë e Kukësit grumbullohen afërsisht 353 ton bimë mjekësore në vit. Bazuar në shpërndarjen e këtyre bimëve në zonë, nga bisedat me grumbulluesit, si dhe me personat kyç, del që potenciali është për më shumë se 2360 ton në vit (tabelat me të dhënat përkatëse të detajuara janë dhënë tek anekset). Po shtohen këtu edhe bimë të tjera që potencialisht mund të kërkohen nga eksporti kjo vlerë mund të shkojë deri në mbi 3500 ton në vit.

Sa i përket zonë së Peshkopisë, mund të thuhet që subjekti Zyber Gjoni, aktualisht grumbullon një sasi prej 1500 ton në vit të BMTFP, të ndryshme, të dhëna në listën më lart duke bashkëpunuar me më shumë se 310 fermerë të ndryshëm. Ndërkohe që subjektet e tjera Mufit Nurçe i cili grumbullon një sasi prej 270 ton bimë mjekësore dhe bashkëpunon me më shumë se 126 fermerë, Mentor Maha, po në Dibër grumbullon një sasi prej 240 ton në vit të BMTFP, të ndryshme, duke bashkëpunuar me mbi 115 fermerë të fshatrave të ndryshme. Në zonë e Bulqizës grumbulluesi Marjan Voci mbledh një sasi prej 200 ton bimë mjekësore në vit, duke bashkëpunuar me mbi 120 fermerë. Në zonën e Klosit grumbulluesi Marjan Bleta grumbullon rreth 235 ton bimë mjekësore duke bashkëpunuar me mbi 120 fermerë.

Bazuar në shpërndarjen e këtyre bimëve në zonë, nga bisedat me grumbulluesit, si dhe me personat kyç, del që potenciali është për më shumë se 3400 ton në vit (tabelat me të dhënat përkatëse të detajuara janë dhënë tek anekset). Po shtohen këtu edhe bimë të tjera që potencialisht mund të kërkohen nga eksporti kjo vlerë mund të shkojë deri në mbi 2450 ton në vit, gjë që përbën një potencial mjaft të mirë për të siguruar të ardhura për banorët, duke qënë njëkohësisht miqësor me natyrën duke siguruar qëndrueshmëri të biodiversitetit.

6.1.8 Rekomandime për monitorimin e vjeljes së qëndrueshme të BMTFP-ve

Në lidhje me vjeljen e qëndrueshme të BMTFP në zonën e Parkut Kombëtar Korab-Koritnik, është me rëndësi që të angazhohen të gjithë aktorët e përfshirë në proces, si ata të përfshirë direkt ashtu edhe ata të përfshirë indirekt. Pikë së pari, është me rëndësi që institucionet publike (bashkitë dhe strukturat e saj si dhe ADZM), të angazhohen direkt në dy procese me rëndësi: 1) bërjen të njohur për banorët të kushteve, kriterëve dhe rrugës që duhet të ndjekin banorët gjatë përdorimit (grumbullimit) të produkteve pyjore jo-drusore; dhe 2) në ndjekjen në vazhdimësi të zbatimit të rregullave dhe rregulloreve nëpërmjet strukturave të monitorimit dhe të vlerësimit për një sjellje miqësore me mjedisin dhe ruajtjen e qëndrueshmërisë së diversitetit të zonës.

Çmimet që ofrohen për bimëve mjekësore-të, sin ë tregun vendas e sidomos atë të huaj, janë gjithmonë të bazuara në cilësinë e produkteve. Trajtimi i duhur i llojeve të ndryshme të bimeve mjekësore gjatë vjeljes dhe pas vjeljes kanë një ndikim të madh në cilësinë e produktit dhe kështu edhe në çmimin e tyre. Cilësia e produktit nuk përcaktohet vetëm nga faza e bimëve në vjelje dhe kushtet gjatë vjeljes, por gjithashtu edhe nga përpunimi primar përfshirë tharjen, prerjen, klasifikimin dhe ruajtjen e bimëve mjekësore të sapo vjelura. Ndaj është e ditur që bimët që nuk i plotësojnë kërkesat e cilësisë refuzohen. Cilësia e brendshme nuk është e dukshme me sy të lirë, por duhet të përcaktohet me anë të analizave laboratorike. Kriteret e cilësisë Cilësia e bimëve mjekësore-ve vlerësohet sipas parametrave të mëposhtëm:

i) Cilësia e jashtme. Cilësia e jashtme vlerësohet në mënyrë organoleptike me sytë dhe hundën duke vlerësuar pamjen e produktit. Kriteret e zakonshme janë ngjyra, madhësia e grimcave, era, pastërtia, dëmtimet, etj. Shembuj të mentës dhe barit të bletës (melisa): Gjethet duhet të jenë jeshile pa njolla kafe dhe pa sipërfaqe të prera të zeza, përveç kriterëve tjerë.

ii) Përmbajtje e lartë e përbërësve aktivë bimëve mjekësore-të prodhojnë përbërës aktivë, të cilët janë përzierje të komponimeve të ndryshme kimike. Menta që është vjelur shumë herët, ka përmbajtje të ulët mentoli. Nëse bimët thahen mbi 45°C, vajrat esenciale avullojnë dhe cilësia ulët. Përmbajtja e përbërësve aktivë vlerësohet në mënyrë analitike në një laborator. Shembull i mentës: Përmbajtja e vajit esencial duhet të jetë së paku 1.5% në gjethe të plota dhe të paktën 0.9 % në gjethe të prera me një proporcion mentoli prej të paktën 35% të përmbajtjes totale të vajit esencial, në varësi të segmentit të tregut.

iii) Shkalla e lartë e pastërtisë bimëve mjekësore-të duhet të jenë praktikisht pa asnjë lëndë të huaj të dukshme si pluhur, gurë, qime, jashtëqitjet nga minjtë, zogjtë, etj., dhe materiali i tregtuar duhet të përmbajë vetëm pjesët e dëshiruara të bimëve të të njëjtit lloj. Ky parametër vlerësohet kryesisht duke ranguar dhe klasifikuar me dorë një mostër përfaqësuese të produktit të papërpunuar përfundimtar. Papastërtitë pastaj peshohen për të përcaktuar proporcionin e tyre. Shembull i mentës: Materiali i tregtuar duhet të përbëhet vetëm nga gjethe. Kërcejtë e mentës nuk duhet të jenë më shumë se 5% të produktit të përgjithshëm dhe të kenë një diametër maksimal prej 1.5mm. Elementet e tjera të jashtme, etj. nuk duhet të jenë më shumë se 2% të peshës totale. Produkti duhet të jetë i lirë nga dëmtuesit e gjallë cilado qoftë faza e zhvillimit të tyre (vezë, larva ose insekte, etj.).

iv) Ndotje e ulët mikrobiologjike si një kriter mjaft i rëndësishëm që çon në anulimin e plotë të ngarkesës. Meqenëse bimët mjekësore përdoren në industrinë ushqimore dhe farmaceutike, kontaminimi mikrobik (kontaminimi me mikrobe patogjene) duhet të jetë i ulët nga pikëpamja e shëndetit publik dhe duhet të përmbushë kërkesat ligjore të Rregullores së Komisionit (EC) nr. 2073/2005. Në rast të një ngarkese të madhe mikrobike, produktet duhet të sterilizohen me avull për të zvogëluar patogjenët në një nivel të toleruar. Kostot shtesë për blerësin zvogëlojnë çmimin e blerjes ose madje mund të rezultojnë në refuzimin e materialit në rastin më të keq, që do të thotë se materiali i kthehet prodhuesit. Shembull: Bakteret ose mikrobet mund të shfaqen në bimë. Salmonela, për shembull, rritet lehtë në produkte të lagështa dhe të pa ajrosura.

v) Pra, bimët mjekësore konsiderohen si produkte për shëndetin e njeriut dhe për këtë arsye nuk duhet të përmbajnë asnjë lloj mbetje kimike, përfshirë mbejet e pesticideve. Standardet organike nuk lejojnë asnjë aplikim të pesticideve. Kërkesa të larta zbatohen edhe për produktet konvencionale. Në mënyrë tipike, një analizë e shqyrtimit të shumëfishtë të mbetjeve kryhet në një mostër përfaqësuese, e aftë për të identifikuar dhe kuantifikuar mbi 600 substanca të ndryshme. Shembull: Nëse një parcelë organike ndodhet pranë një fushe të menaxhuar në mënyrë konvencionale, ekziston rreziku i rrjedhjes së pesticideve që rezulton në një ndotje të produktit organik dhe për pasojë mospranimin e këtij produkti.

vi) Përbërje e pastër e bimës dhe pa ndotës. Ndotësit e ushqimit janë substanca që mund të jenë të pranishme në produkte të caktuara ushqimore për shkak të ndotjes së mjedisit, praktikave të kultivimit ose proceseve të prodhimit. Këto substanca, të cilat nuk janë shtuar qëllimisht, përfshijnë mikotoksina, metale të rënda, nitrate, etj. Komisioni i BE-së ka vendosur nivelet maksimale të ndotësve për të shmangur çdo ndikim toksik të produktit. Nivelet e ndotësve monitorohen me pajisje laboratorike speciale.

Si arrihen standardet e cilësisë? Kushtet e përshtatshme dhe trajtimi i duhur gjatë kultivimit, vjeljes, trajtimi pas vjeljes, tharjes, ruajtjes dhe transportit kanë një ndikim të madh në cilësinë e bimëve mjekësore-ve. Agjencia Evropiane e Barnave (EMA) ka zhvilluar udhëzime me qëllim të garantimit të sigurisë së konsumatorit duke krijuar standarde të duhura të cilësisë. Prandaj është me rëndësi të veçantë që bimët mjekësore/ substancat bimore:

i) janë prodhuar në mënyrë higjienike, në mënyrë që të zvogëlohet ngarkesa mikrobiologjike në minimum;

ii) janë trajtuar me kujdes në mënyrë që bimët mjekësore/substancat bimore të mos ndikohen negativisht gjatë grumbullimit, kultivimit, përpunimit dhe ruajtjes. Për më shumë informacion mbi udhëzimet e EMA². Organizata Botërore e Shëndetit (OBSH) ka zhvilluar Udhëzime të Praktikave të Mira Bujqësore dhe të Mbledhjes (GA & CP) me të njëjtin qëllim dhe të cilat do të ndihmojnë në formulimin e udhëzimeve kombëtare ose rajonale të GA & CP. Udhëzimet e GA & CP janë të detyrueshme për të gjithë fermerët dhe përpunuesit e bimëve mjekësore-ve në Evropë që nga viti 2006. Importuesit në BE kërkojnë që furnizuesit e produkteve jashtë BE -së të zbatojnë gjithashtu GA & CP. Udhëzimet e GA & CP duhet të zbatohen nga grumbulluesit, fermerët dhe përpunuesit primarë të bimëve mjekësore-ve.

6.2 Vlerësimi i llojeve dhe vendndodhjeve të specieve me përfitim të lartë ekonomik në Korab Koritnik (lidhja me studimin e biodiversitetit)

Megjithëse lista e BMTFP të mundëshme për tu grumbulluar është e përbërë nga një numër i konsiderueshëm i bimëve, është e qartë se është një pjesë e tyre që kanë përfitim më të lartë

² https://www.ema.europa.eu/en/documents/scientific-guideline/guideline-good-agricultural-collection-practice-gacp-starting-materials-herbal-origin_en.pdf

ekonomik në Parkun Kombëtar Korab-Koritnik. Kjo listë është hartuar mbi bazën e të dhënave të marra në terren, si dhe nga bisedat e zhvilluara me grumbulluesit dhe me personat kyç në zonë. Ndër bimët që kanë përfitim më të lartë ekonomik në Parkun Kombëtar Korab-Koritnik, janë: Hithra (*Urtica dioica*); Çaj mali-rigoni (*Origanum vulgare*); Lulebalsam (*Hypericum perforatum*); Kamomil (*Matricaria chamomilla*); Gjethe/levore arre (*Juglans regia*); Trumëz (*Saturea montana*); Trëndafili i egër (*Rosa canina*); Molla e egër (*Malus sylvestris*); Boronica (*Vaccinium myrtillus*); Shtogu (*Sanbucus nigra*); Dëllinja (*Juniperus Communis*); Murrizi (*Crataegus sp.*); Cikore (*Cichorium intybus*); Dafina (*Laurus nobilis*); Rozmarina (*Rosmarinus officinalis*); Bari i bletës (*Melissa officinalis*); Gentiana/Sanza (*Gentiana lutea*); Finoku (*Feonoculum vulgare*); Timusi (*Thyhymus vulgaris*); Shpatorja (*Iris florentina*); Kin Fushe (*Centaureum umbellatum*); Mullaga (*Malva silvestris*); Njëmijëfletëshi (*Achillea millefolium*); Lulekuqja (*Papaver rhoeas*); Luledele (*Bellis perennis*); Gërdeci (*Arctostaphylos uva-ursi*); Terfili i kuq (*Trifolium pratense*); Bishti i Kalit (*Equisetum Arvense*); Thana (*Cornus mas*); Mentja (*Menthae piperitae aetheroleum*); Salepi (*Orchis mascula*).

6.3 Parku Kombëtar i Alpeve

Në kuadër të vlerave që përbëjnë bazën për mbrojtje, Parku Kombëtar Alpet Shqiptare shquhet për vlera të larta të biodiversitetit specifik dhe ekologjik: Alpet numërojnë rreth 1656 specie vaskulare, nga të cilat 65 të rrezikuara sipas kategorive të IUCN: CR (9), EN (32) dhe VU (24). Fauna numëron rreth 46 gjitare (nga të cilat CR 1, EN 3, VU 6), 137 shpendë (nga të cilët CR 10, EN 8, VU 12), 45 amfibë dhe reptilë (nga të cilat CR 2, EN 1) dhe 7 peshq (nga të cilët EN 1, VU 1). Parku Kombëtar Alpet Shqiptare strehon gjithashtu 21 specie bimore endemike, 72 specie sub-endemike, 146 specie ballkanike dhe 84 specie sub-Ballkanike. Parku Kombëtar Alpet Shqiptare shquhet për një variabilitet ekologjik, duke numëruar rreth 44 habitate (EC, 1992). Terreni malor i kombinuar me shkëmbinjtë e thepisur krijon kushte ideale për ruajtjen dhe mbrojtjen e një numri të madh specimesh antike, disa prej të cilave janë endemike ose nën-endemike. Në kuadër të aksesit të vizitorëve për ti shijuar dhe vlerësuar vlerat e diversitetit biologjik, e gjithë zona po jeton një bum në zhvillimin e turizmit dhe njohjen ndërkombëtare si një nga zonat malore më të pacënuara në Evropë. Në 10 vitet e fundit ka një gjurmë shumë të shtuar turistike, përcaktuar nga qindra mijëra vizitorë që hyjnë në zonë çdo vit.

Banorët e përfshirë në Parku Kombëtar Alpet Shqiptare kanë një traditë të hershme në grumbullimin e bimëve mjekesore dhe të frutave të pyllit, si përbërësit kryesorë të produkteve jo-drusore. Prej vitesh është krijuar edhe një traditë në kultivimin e BMTFP, duke plotësuar më mirë panoramën në lidhje me këtë, mund të thuhet se për vitin 2023 pritet që të grumbullohet (dhe eksportohet) një sasi prej 4590 ton bimë të thata të ambalazuara (nga 3542 që janë grumbulluar dhe eksportuar në vitin 2022). Ndërkohe që rreth 19 persona (për detajet referohuni listës tek anekset) që njihen si pika të grumbullimit në zonë kanë marrë furnizim nga më shumë se 6530 banorë që jetojnë dhe ushtrojnë aktivitetin në zonën e Parku Kombëtar Alpet Shqiptare.

6.3.1 Lista e të gjitha NTFP-ve dhe BMTFP-ve me përfitim të lartë ekonomik në zonën e synuar

Bzuar në të dhënat e gjetura në terren, ashtu edhe nga bisedat e zhvilluara me personat kyç, është hartuar një listë të bimëve, të përfshura në BMTFP në gjendje të egër dhe disa lloje të frutave të pyllit, kryesisht mbi bazën e kërkesave nga tregu, qoftë ai vendas apo i huaj.

Gjethe ferre (<i>Rubus fruticosus</i>)	Gentiana/Sanza (<i>Gentiana lutea</i>)
Gjethe luleshtrydhe (<i>Fragaria vesca</i>)	Finoku (<i>Feonoculum vulgare</i>)
Gjethe mjedrrre (<i>Rubus idaeus</i>)	Timusi (<i>Thyhymus vulgaris</i>)
Gjethe/levore arre (<i>Juglans regia</i>)	Shpatorja (<i>Iris florentina</i>)
Hithra (<i>Urtica dioica</i>)	Kin Fushe (<i>Centaurium umbellatum</i>)
Thundërmushka (<i>Tussilago farfara</i>)	Mullaga (<i>Malva silvestris</i>)
Çaj mali-rigoni (<i>Origanum vulgare</i>)	Njëmijëfletëshi (<i>Achillea millefolium</i>)
Lulebalsam (<i>Hypericum perforatum</i>)	Luledele (<i>Bellis perennis</i>)
Kamomil (<i>Matricaria chamomilla</i>)	Mështekna (<i>Betula Pendula</i>)
Lule blini (<i>Tilia flowers</i>)	Xherrokulli (<i>Colchicum autumnale</i>)
Gjethe lajthie (<i>Corylus avellana</i>)	Shtara (<i>Veratrum Album</i>)
Luleshurdha (<i>Taraxacum flower</i>)	Manushaqja (<i>Viola odorata</i>)
Trumëz (<i>Saturea montana</i>)	Gërdeci (<i>Arctostaphylos uva-ursi</i>)
Sherebelë (<i>Salvia officinalis</i>)	Terfili i kuq (<i>Trifolium pratense</i>)
Lëvore verri (<i>Alnus glutinoza</i>)	Bishti i Kalit (<i>Equisetum Arvense</i>)
Trëndafili i egër (<i>Rossa canina</i>)	Asparagu i egër (<i>Asparagus acutifolius</i>)
Molla e egër (<i>Malus sylvestris</i>)	Thana (<i>Cornus mas</i>)
Boronica (<i>Vaccinium myrtillus</i>)	Frasheri (<i>Fraxinus Ornus</i>)
Shtogu (<i>Sanbucus nigra</i>)	Kurpra (<i>Clematis vitalba</i>)
Dëllinja (<i>Juniperus Communis</i>)	Hudhra e egër/e ariut (<i>Allium ursinum</i>)
Akacia (<i>Robinia pseudoacacia</i>)	Karrota e egër (<i>Daucus carota</i>)
Murrizi (<i>Crataegus sp.</i>)	Netulla (<i>Verbascum thapsiforme</i>)
Cikore (<i>Cichorium intybus</i>)	Fieri i gurit (<i>Ceterach officinarum/Asplenium ceterach</i>)
Rozmarina (<i>Rosmarinus officinalis</i>)	Lotusi (<i>Lotus agustissimus</i>)
Bari i bletës (<i>Melissa officinalis</i>)	Urthi (<i>Hedra helix</i>)

Verbena (Verbena officinalis)	Lisna/zhumrica (Thymus serpyllum)
Timusi (Tymus vulgaris)	Bisht miu (Phjeum pretense)
Mentja (Menthae piperitae aetheroleum)	Mentja e egër (Mentha pulegium)
Pisha e zezë/Çetina (Pinus nigra)	Mëllaga e egër (Malva silvestris detalle)
Shlegu (Salix alba)	Lule ciani (Centaurea cyanus)
Rrush i ariut (Arctostaphylos uva-ursi)	Ferrë gomari (Silybum marianum)
Kulumbria (Pruni spinosae fructus)	Luleradhiqe/qumeshtore (Taraxacum officinalis)
Grathteli (Erica cineria)	

6.3.2 Lista e BMTFP-ve që lejohen të grumbullohen

Ndër bimët e listuara, është pjesë më e madhe e tyre që lejohet të grumbullohen e për pasojë, banorët e përfshirë në Parkun Kombëtar Alpet Shqiptare, duke iu përmbajtur rregullave përkatëse, të bëjnë grumbullimin si dhe manipulimin dhe përpunimin (sipas llojeve përkatëse), duke suguruar të ardhura, por duke vepruar në bazë të parimit për të qënë miqësor me natyrën.

Siç është shënuar edhe më lart, bazuar në legjislacionin shqiptar dhe në praktikën e njësive vendore me përvojë, duhet të ndiqet procedura, si në vijim:

a) Subjekti i interesuar në mbledhjen e BMTFP bën kërkesë në zyrën përkatëse të Bashkisë, ku prezantohet subjekti dhe nëpërmjet kërkesës sqaron disa elementë: kohën kur do të kryejë vjeljen, llojet e bimëve sipas sasisë që parashikohet të vilen, listën e personave që do të punojnë dhe llojet e mjeteve që do të përdorë, si për vjeljen ashtu edhe për transportimin e bimëve mjekësore.

b) Bashkia, duhet të analizojë këtë listë, ta krahasojë me vendimet që janë marrë më parë, me legjislacionin dhe të koordinojë me ADZM, përpara se të marrë një vendim.

c) Merret vendimi që lejon grumbullimin (sipas emërtimeve, sasive dhe kohës e zonës përkatëse), ku mund edhe të shënojë mos lejimin (për ndonjë bimë që nuk duhet të grumbullohet).

d) Duke përdorur këtë dokument si bazën e punës së tij, subjekti ndërton planin kokret për grumbullimin e bimëve mjekësore (pasi ka derdhur sasinë e shënuar të parave si taksë në Bashki).

e) Ndiqet puna në terren nëpërmjet komisionit për monitorimin e këtij procesi, në mënyrë që të garantohej zbatimi si duhet i vendimit.

Bazuar në të dhënat e grumbulluara në terren, me banorët e zonave ashtu edhe me personat kyç dhe me autoritetet, del që lista e bimëve që aktualisht janë me interes dhe që lejohet të grumbullohen në zonën e Parkut Kombëtar të Alpeve është si në vijim:

Hithra (*Urtica dioica*)
 Thundërmushka (*Tussilago farfara*)
 Çaj mali-rigoni (*Origanum vulgare*)
 Lulebalsam (*Hypericum perforatum*)
 Kamomil (*Matricaria chamomilla*)
 Lule blini (*Tilia flowers*)
 Gjethe ferre (*Rubus fruticosus*)
 Gjethe luleshtrydhe (*Fragaria vesca*)
 Gjethe mjedrrre (*Rubus idaeus*)
 Gjethe/levore arre (*Juglans regia*)
 Gjethe lajthie (*Corylus avellana*)
 Luleshurdha (*Taraxacum flower*)
 Trumëz (*Saturea montana*)
 Sherebelë (*Salvia officinalis*)
 Lëvore verri (*Alnus glutinosa*)
 Trëndafili i egër (*Rosa canina*)
 Molla e egër (*Malus sylvestris*)
 Boronica (*Vaccinium myrtillus*)
 Shtogu (*Sanbucus nigra*)
 Dëllinja (*Juniperus Communis*)
 Akacia (*Robinia pseudoacacia*)
 Murrizi (*Crataegus sp.*)
 Cikore (*Cichorium intybus*)
 Dafina (*Laurus nobilis*)
 Rozmarina (*Rosmarinus officinalis*)
 Bari i bletës (*Melissa officinalis*)
 Finoku (*Feonoculum vulgare*)
 Timusi (*Thymus vulgaris*)
 Kin Fushe (*Centaureum umbellatum*)
 Mullaga (*Malva silvestris*)
 Njemijëfletëshi (*Achillea millefolium*)

Lulekuqja (*Papaver rhoeas*)
 Luledele (*Bellis perennis*)
 Gërdeci (*Arctostaphylos uva-ursi*)
 Terfili i kuq (*Trifolium pratense*)
 Bishti i Kalit (*Equisetum Arvense*)
 Asparagu i egër (*Asparagus acutifolius*)
 Thana (*Cornus mas*)
 Frasheri (*Fraxinus Ornus*)
 Kurpra (*Clematis vitalba*)
 Hudhra e egër/e ariut (*Allium ursinum*)
 Karrota e egër (*Daucus carota*)
 Netulla (*Verbascum thapsiforme*)
 Lotusi (*Lotus agustissimus*)
 Urthi (*Hedra helix*)
 Shtara (*Veratrum Album*)
 Manushaqja (*Viola odorata*)
 Verbena (*Verbena officinalis*)
 Timusi (*Tymus vulgaris*)
 Mentja (*Menthae piperitae aetheroleum*)
 Pisha e zezë/Çetina (*Pinus nigra*)
 Shlegu (*Salix alba*)
 Grathteli (*Erica cineria*)
 Lisna/zhumrica (*Thymus serpyllum*)
 Bisht miu (*Phjeum pretense*)
 Mentja e egër (*Mentha pulegium*)
 Mëllaga e egër (*Malva silvesteris detalle*)
 Lule ciani (*Centaurea cyanus*)
 Ferrë gomari (*Silybum marianum*)
 Luleradhiqe/qumeshtore (*Taraxacum officinalis*)

6.3.3 Llojet që përdoren për konsum të brendshëm

Për shkak edhe të një farë izolimi që ka ekzistur në një pjesë të fshatrave apo zonave të banuara të përfshira në Parkun Kombëtar të Alpeve, kanë përdorur vetëm një numër të kufizuar të bimëve për konsum të brendshëm, ndër më të rëndësishmet janë:

Hithra (<i>Urtica dioica</i>)	Bari i bletës (<i>Melissa officinalis</i>)
Çaj mali-rigoni (<i>Origanum vulgare</i>)	Gentiana / Sanza (<i>Gentiana lutea</i>)
Lulebalsam (<i>Hypericum perforatum</i>)	Mullaga (<i>Malva silvestris</i>)
Kamomil (<i>Matricaria chamomilla</i>)	Thana (<i>Cornus mas</i>)
Lule blini (<i>Tilia flowers</i>)	Kurpra (<i>Clematis vitalba</i>)
Trumëz (<i>Saturea montana</i>)	Hudhra e egër/e ariut (<i>Allium ursinum</i>)
Sherebelë (<i>Salvia officinalis</i>)	Fieri i gurit (<i>Ceterach officinarum/Asplenium ceterach</i>)
Trëndafili i egër (<i>Rosa canina</i>)	Timusi (<i>Tymus vulgaris</i>)
Molla e egër (<i>Malus sylvestris</i>)	Mentja (<i>Menthae piperitae aetheroleum</i>)
Boronica (<i>Vaccinium myrtillus</i>)	Pisha e zezë/Çetina (<i>Pinus nigra</i>)
Dëllinja (<i>Juniperus Communis</i>)	Rushi i ariut (<i>Arctostaphylos uva-ursi</i>)
Murrizi (<i>Crataegus sp.</i>)	Kulumbria (<i>Pruni spinosae fructus</i>)
Cikore (<i>Cichorium intybus</i>)	Mentja e egër (<i>Mentha pulegium</i>)
Dafina (<i>Laurus nobilis</i>)	Salepi (<i>Orchis mascula</i>)
Rozmarina (<i>Rosmarinus officinalis</i>)	

6.3.4 Llojet që janë kërkesa më e madhe e tregut (vendas dhe ndërkombëtar)

Nga lista e paraqitur më lart, është një numër gjithnjë në rritje për tu përdorur drejtpërdrejtë si të freskëta apo të thara, ashtu edhe të përpunuara. Nga këto mund të veçohen:

Hithra (<i>Urtica dioica</i>)	Lule blini (<i>Tilia flowers</i>)
Thundërmushka (<i>Tussilago farfara</i>)	Gjethet luleshtrydhe (<i>Fragaria vesca</i>)
Çaj mali-rigoni (<i>Origanum vulgare</i>)	Trumëz (<i>Saturea montana</i>)
Lulebalsam (<i>Hypericum perforatum</i>)	Sherebelë (<i>Salvia officinalis</i>)
Kamomil (<i>Matricaria chamomilla</i>)	Trëndafili i egër (<i>Rosa canina</i>)

Molla e egër (*Malus sylvestris*)

Boronica (*Vaccinium myrtillus*)

Shtogu (*Sanbucus nigra*)

Dëllinja (*Juniperus Communis*)

Murrizi (*Crataegus sp.*)

Cikore (*Cichorium intybus*)

Dafina (*Laurus nobilis*)

Rozmarina (*Rosmarinus officinalis*)

Bari i bletës (*Melissa officinalis*)

Gentiana / Sanza (*Gentiana lutea*)

Timusi (*Thyhyms vulgaris*)

Shpatorja (*Iris florentina*)

Mullaga (*Malva silvestris*)

Lulekuqja (*Papaver rhoeas*)

Luledele (*Bellis perennis*)

Terfili i kuq (*Trifolium pratense*)

Thana (*Cornus mas*)

Hudhra e egër/e ariut (*Allium ursinum*)

Urthi (*Hedra helix*)

Mentja (*Menthae piperitae aetheroleum*)

Rrushia i ariut (*Arctostaphylos uva-ursi*)

Kulumbria (*Pruni spinosae fructus*)

Lule ciani (*Centaurea cyanus*)

Ferrë gomari (*Silybum marianum*)

Salepi (*Orchis mascula*)

Kjo listë është referuar të dhënave të marra nga terreni, por kanë qënë mjaft orientuese, bisedat që janë zhvilluar me grumbulluesit e këtyre bimëve dhe që kanë marrëdhënie të afërta me eksportuesit. Kjo edhe për faktin që shumica e sasisë së grumbulluar të BMTFP (në masën mbi 90% të tyre) janë të destinuara për eksport.

6.3.5 Llojet e rrezikuara (të lidhura me raportin e biodiversitetit)

Ndër llojet më të rrezikuara të bimëve BMTFP, të përfshira në Parkun Kombëtar Alpet e Shqipërisë janë:

Çaj mali-rigoni (*Origanum vulgare*)

Kamomil (*Matricaria chamomilla*)

Luleshurdha (*Taraxacum flower*)

Sherebelë (*Salvia officinalis*)

Molla e egër (*Malus sylvestris*)

Bari i bletës (*Melissa officinalis*)

Gentiana / Sanza (*Gentiana lutea*)

Timusi (*Thyhyms vulgaris*)

Shpatorja (*Iris florentina*)

Lulekuqja (*Papaver rhoeas*)

Bishti i Kalit (*Equisetum Arvense*)

Asparagu i egër (*Asparagus acutifolius*)

Hudhra e egër/e ariut (*Allium ursinum*)

Karrota e egër (*Daucus carota*)

Pisha e zezë/Çetina (*Pinus nigra*)

Rrushia i ariut (*Arctostaphylos uva-ursi*)

Kulumbria (*Pruni spinosae fructus*)

Troli (*Trollius europaeus*)

Salepi (*Orchis mascula*)

Xherrokulli (*Colchicum autumnale*)

Shtara (*Veratrum Album*)

Manushaqja (*Viola odorata*)

6.3.6 Aktorët e zinxhirit të vlerës (mbledhësit, blerësit, ADZM-të, eksportuesit etj.)

Parku Kombëtar Alpet Shqiptare shquhet për vlera të larta të biodiversitetit specifik dhe ekologjik duke numëruar rreth 44 habitate (EC, 1992), ku terreni malor i kombinuar me shkëmbinjtë e thepisur krijon kushte ideale për ruajtjen dhe mbrojtjen e një numri të madh specimesh antike, disa prej të cilave janë endemike ose nën-endemike. Banorët e përfshirë në Parku Kombëtar Alpet Shqiptare kanë një traditë të hershme në grumbullimin e bimëve mjekësore dhe të frutave të pyllit, si përbërësit kryesorë të produkteve jo-drusore. Prej vitesh është krijuar edhe një traditë në kultivimin e BMTFP, duke plotësuar më mirë panoramën në lidhje me këtë, mund të thuhet se për vitin 2023 pritet që të grumbullohet (dhe eksportohet) një sasi prej 4590 ton bimë të thata të ambalazuara (nga 3542 që janë grumbulluar dhe eksportuar në vitin 2022). Ndërkohe që rreth 19 persona (për detajet referohuni listës tek anekset) që njihen si pika të grumbullimit në zonë kanë marrë furnizim nga më shumë se 6530 banorë që jetojnë dhe ushtrojnë aktivitetin në zonën e Parku Kombëtar Alpet Shqiptare. Në mënyrë të përmblodhur aktorët e përfshirë direkt në këtë proces janë:

- Vjelësit dhe kultivuesit janë persona që jetojnë në zonat rurale dhe malore të vendit. Mbledhin bimëve mjekësore të egra, i thajnë dhe i ruajnë në shtëpitë e tyre derisa i shesin te një grumbullues ose përpunues;

- Grumbulluesit në nivel bashkie janë aktorë të ndërmjetëm mes fermerëve dhe përpunuesve. Megjithatë ata nuk kanë linja të mirëfillta përpunimi, ata kryejnë disa procese të thjeshta që mund të konsiderohen si përpunimi i parë, duke përfshirë tharjen, pastrimin, etj.;

- Përpunuesit e vegjël kryejnë një përpunim të thjeshtë, zakonisht, produkti thjesht pastrohet, grihet dhe pakëtohet në thasë;

- Eksportuesit përpunojnë dhe tregtojnë një gamë të gjerë llojesh të bimëve mjekësore-ve; disa eksportues përpunojnë e eksportojnë/shesin më shumë se 100 lloje të bimëve mjekësore-ve. Produktet kryesorë janë bimëve mjekësore-të e thara, të grira e të ambalazuara. (Disa përpunues - jo vetëm të mëdhenj - prodhojnë edhe vajra esenciale si nënprodukt të produkteve kryesore që janë bimëve mjekësore-të e thata).

Është e kuptueshme që në zinxhir e vlerës të BMTFP, janë edhe aktorë të tjerë që përfshihen indirekt, ku mund të veçohen aktorët më të rëndësishëm: ADZM, Bashkia, Njësia Vendore, OJF dhe specialist të pavarur (persona me njohuri dhe influencë në zonë). Në këtë segment është e kuptueshme që ADZM, Bashkia sëbashku me Njësitë Vendore janë të përfshira në supërvizimin e punës, në zbatimin e rregullave dhe rregulloreve në ruajtjen e mjedisit duke përdorur pasuritë pyjore jo-drusore në mënyrë të qëndrueshme. Ndërkohë që roli i OJF-ve vendore apo rajonale, si dhe specialistët e zonës përfshihen herë pas here në këtë zinxhir të vlerës, duke dhënë kontributin e tyre modest në mbarëvajtjen e proceseve.

6.3.7 Vlerësoni potencialin/sasinë e produkteve pyjore jo-drunore dhe bimëve mjekësore dhe aromatike që do të mbliidhen

Lista e përpiluar më lart në lidhje me bimët që grumbullohen aktualisht, nuk është shteruese për shkak se në vite të ndryshme, kërkesat e firmave të mëdha që eksportojnë, ndryshojnë, duke futur në kërkesat e tyre edhe bimë që në disa vite nuk është grumbulluar. Ndaj, duhet të theksojmë se të dhënat e paraqitura paraqesin pak a shumë realitetin e viteve të fundit.

Me vendndodhje në Bajzë, Kastrat Malësia e Madhe grumbulluesi Vasel Muçaj, i përqëndruar në bimët mjekësore grumbullon rreth 1,000 ton në vit, kryesisht përqëndruar tek bimët: shërbelë, trumëz dhe levandul, duke patur marrëdhënie me rreth 1,200. Me vendndodhje në Koplik të Malësia e Madhe grumbulluesja Vjollca Likaj, fokusuar tek bimët mjekësore: shërbelë, trumëz dhe levandul grumbullon rreth 750 ton në vit dhe ka bashkëpunim me 800 fermerë. Me vendndodhje në Palvar, Koplik Malësia e Madhe grumbulluesi Haxhi Zagora fokusuar tek bimët: shërbelë, trumëz dhe levandul, grumbullon rreth 500 ton në vit dhe ka bashkëpunimin me rreth 400 fermerë të zonës. Me vendndodhje në Dobraq Shkodër, grumbulluesi Gjergji Impeks “Imp-Eks Fruta”, fokusuar tek gështenja grumbullon rreth 460 ton në vit dhe bashkëpunon me rreth 1,200 fermerë. Me vendndodhje në Demiraj, Gruemirë Malësia e Madhe, grumbulluesi Kujtim Kekaj, fokusuar tek bimët shërbelë, trumëz dhe levandul, grumbullon rreth 200 ton në vit dhe bashkëpunon me rreth 110. Me vendndodhje në Pjetroschan, Kastrat Malësia e Madhe grumbulluesi Petrit Skora që ka një distilator për prodhim vaji esencial nga BMTFP, prodhon rreth 2 vaj esencial në vit dhe bashkëpunon me rreth 800 fermerë nga ku merr bimët mjekësore. Me vendndodhje në Palvar, Koplik Malësia e Madhe grumbulluesi Haxhi Berca, fokusuar në disa bimë aromatike medicinale, grumbullon rreth 550 ton në vit dhe bashkëpunon me rreth 350 fermerë. Me vendndodhje në Bogë Malësia e Madhe grumbulluesi, Nard Sterkaj grumbullon rreth 230 ton BM në vit dhe bashkëpunon me rreth 300 fermerë. Me vendndodhje në Kelmënd Malësia e Madhe grumbulluesi Saimir Prroni, fokusuar në grumbullim dhe përpunim fruta pylli, grumbullon rreth 450 ton në vit dhe bashkëpunon me rreth 400 fermerë të zonës. Me vendndodhje në Kelmend Malësia e Madhe grumbulluesi Ardian Luli, fokusuar në BMTFP, grumbullon rreth 55 ton në vit dhe bashkëpunon me rreth 50 fermerë. Me vendndodhje në Kir, Pult të Shkodrës grumbulluesi Sokol Qepuri, grumbullon BMTFP dhe gështenja në sasinë rreth 25 ton në vit dhe bashkëpunon me rreth 80 fermerë. Me vendndodhje në Pult dhe në Golem Shkodër, grumbulluesi Tonin Kameri, grumbullon BMTFP dhe gështenja në sasinë rreth 35 ton në vit dhe bashkëpunon me rreth 120 fermerë. Me vendndodhje në Reç të Malësia e Madhe grumbulluesi Prek Gjeloşi grumbullon BMTFP dhe gështenja në sasinë 130 ton në vit dhe bashkëpunon me më shumë se 200 fermerë. Me vendndodhje në Stajkë, Bushat të Vau Dejës grumbulluesi Aleksander Luka grumbullon rreth 160 ton në vit dhe bashkëpunon me rreth 200 fermerë. Me vendndodhje në Pukë grumbulluesi Mark Milani “Dalmacia” grumbullon fruta pylli në sasinë mbi 6 ton në vit dhe bashkëpunon me rreth 50 fermerë. Me vendndodhje në Pukë grumbulluesi Sabah Djaloshi “Agropuka”, grumbullon mbi 7 ton BMTFP dhe fruta pylli në vit dhe bashkëpunon me mbi 60 fermerë. Me vendndodhje në Qerret Pukë, grumbulluesi Qendra “At'Mhill Troshani”, grumbullon rreth 3 ton

frura pylli dhe BMTFP në vit dhe bashkëpunon me rreth 60 fermerë të zonës përreth. Me vendndodhje në Fushë Arrës grumbulluesi Agustin Prendi “Prendi agro frut”, grumbullon fruta pylli, kërpurdha dhe BMTFP në sasinë 14 ton në vit dhe bashkëpunon me rreth 60 fermerë. Me vendndodhje në Qebik, Blerim Pukë, grumbulluesi Nikoll Ukaj “Agroturizem Kurora” grumbullon arrë, gështenjë, fruta pylli dhe BMTFP në sasinë rreth 12 ton në vit dhe bashkëpunon me mbi 120 fermerë të zonës.

Bazuar në shpërndarjen e këtyre bimëve në zonë, nga bisedat me grumbulluesit, si dhe me personat kyç, del që potenciali është për më shumë se 4500 ton në vit (tabelat me të dhënat përkatëse të detajuara janë dhënë tek anekset). Po shtohen këtu edhe bimë të tjera që potencialisht mund të kërkohen nga eksporti kjo vlerë mund të shkojë deri në mbi 6500 ton në vit, gjë që përbën një potencial mjaft të mirë për të siguruar të ardhura për banorët, duke qënë njëkohësisht miqësor me natyrën duke siguruar qëndueshmëri të biodiversitetit.

6.4 Vlerësimi i llojeve dhe vendndodhjeve të specieve me përfitim të lartë ekonomik në Alpe (lidhja me studimin e biodiversitetit)

Nga lista e paraqitur më lart, është një numër gjithnjë në rritje për tu përdorur drejtpërdrejtë si të freskëta apo të thara, ashtu edhe të përpunuara. Nga këto mund të veçohen:

Hithra (<i>Urtica dioica</i>)	Bari i bletës (<i>Melissa officinalis</i>)
Çaj mali-rigoni (<i>Origanum vulgare</i>)	Gentiana / Sanza (<i>Gentiana lutea</i>)
Lulebalsam (<i>Hypericum perforatum</i>)	Njëmijëfletëshi (<i>Achillea millefolium</i>)
Lule blini (<i>Tilia flowers</i>)	Terfili i kuq (<i>Trifolium pratense</i>)
Trumëz (<i>Saturea montana</i>)	Thana (<i>Cornus mas</i>)
Trëndafili i egër (<i>Rosa canina</i>)	Hudhra e egër/e ariut (<i>Allium ursinum</i>)
Molla e egër (<i>Malus sylvestris</i>)	Urthi (<i>Hedra helix</i>)
Boronica (<i>Vaccinium myrtillus</i>)	Mentja (<i>Menthae piperitae aetheroleum</i>)
Shtogu (<i>Sanbucus nigra</i>)	Lule ciani (<i>Centaurea cyanus</i>)
Dëllinja (<i>Juniperus Communis</i>)	Ferrë gomari (<i>Silybum marianum</i>)
Murrizi (<i>Crataegus sp.</i>)	Salepi (<i>Orchis mascula</i>)

7. Analiza e potencialit për kultivimin organik të NTFP-ve dhe ilaçeve dhe BMTFP-ve në zonat e mbrojtura

Kultivimi i bimëve mjekësore dhe atyre aromatike përbën një mundësi mjaft të mirë për zënien e tokave jo dhe aq productive, zënien e karhut të punës, dhe sigurimin e të ardhurave nëpërmjet sigurimit të një prodhimi të kënaqshëm. Ka rëndësi që fillimisht fermerët që do të bëhen kultivuesit e këtyre bimëve, të njohin disa nga parimet bazë dhe momentet më të rëndësishme që lidhen me kultivimin e bimëve mjekësore dhe aromatike. Vitet e fundit, në shkallë botërore është shtuar njaft interesi për kultivimin e bimëve mjekësore dhe aromatike. Megjithatë, ky aktivitet është vetëm në hapat e para. Kështu, në shkallë botërore rreth 90% të nevojave për bimë mjekësore dhe aromatike të njerëzimit, vijnë nga natyra dhe vetëm 10% e tyre vijnë nga fushat e kultivuara. Disa nga arsyet përse duhet të kultivohen bimët mjekësore dhe aromatike: i) Rritet rendimenti për njësi të sipërfaqes; ii) Përmirësohet cilësia; iii) Krijohen lehtësira për tu grumbulluar, ulen kostot e transportit, sepse gjenden të përqëndruara; iv) Prodhimtaria e bimëve, pëson luhatje më të vogla, në kushtet e kultivimit, pasi faktorët tokësore dhe agroteknike janë të kontrolluara nga njeriu; v) Mbrohen bimët nga zhdukja, duke u vjelur vit pas viti, në natyrë bimët jo vetëm nuk mund të lëshojnë farë për ripërteritje, por edhe shkulen me rrënjë duke i dëmtuar së tepërmi; vi) Bimët e kultivuara i kalojnë në të njëjtën kohë fazat fenologjike, kështu momenti i mbledhjes së tyre është i kontrolluar; vii) Kur bimët i kultivojmë, kemi mundësi të zgjedhim varietetet më të mira të selektuara, të cilat kanë përmbajtje të lartë të vajrave esenciale, substancave aromatike, etj. Në konditat natyrore, pra bimët mjekësore që rriten spontanisht, e njëjta specie përbëhet nga një numër shumë i madh popullatash, të cilat krahas ndryshimit morfologjik ndryshojnë edhe nga përqindja e substancave kimike. Psh, lulëkuqja në kondita natyrore përbëhet nga një numër i madh popullatash të cilat kanë përqindje të ndryshme të lëndëve aktive. Kur kultivohen disa bimë që hahen nga kafshët edhe mund të mbrohen. Si pasojë e mbledhjes pa kriter sot rreth 25 bimë mjekësore dhe aromatike po shkojnë drejt zhdukjes, si të tilla mund të përmendim gentianën, xhirokullin, salepin, netullen, araniken, etj.

Shumëzimi i bimëve mjekësore dhe aromatike është një mundësi mjaft e mirë për banorët e zonave të Parqeve Kombëtare të Alpeve dhe Korab-Koritnik, si dhe një potencial i madh për të marrë prodhime të kënaqshme, e për pasojë për të siguruar të ardhura që do të ndikojnë në përmirësimin e kushteve të jetës së familjeve të tyre. Shtimi i bimëve mjekësore aromatike bëhet me farë ose në mënyrë vegjetative, ku secila nga format e shumëzimit ka veçoritë e veta, dhe përdoret me sukses në një pjesë të bimëve, bazuar edhe në biologjinë dhe karakteristikat e tyre.

Farërat bimëve mjekësore dhe aromatike gjenden me shumë vështirësi në treg, ndaj për kultivimin e këtyre bimëve përdoren farëra të egra të mbledhura nga natyra. Këto farëra, ndryshe nga ato të bimëve të kultivuara mbijnë në përqindje shumë të ulëta. Kështu, nëse farërat e grurit mbijnë në 85-95%, ato të bimëve të egra nuk i kalojnë të 40%. Disa bimë aromatike, për të mbirë fara e tyre duhet të kalojnë ndërmjet traktit digjestiv të zogjve apo gjitarëve dhe kjo dukuri është një avantazh për specien, sepse e ruan atë nga zhdukja dhe dizavantazh për njeriun kur dëshiron ta kultivojë. Farërat e bimëve mjekësore dhe aromatike

janë shumë të vogla. Kashtu, 1 gr farë përmban 200-20.000 farë, pra në shumë raste teorikisht 6-10 gr farëra mjaftojnë për mbjelljen e 1 ha, por në praktikë kjo gjë është e pamundur.

Krahas mbjelljes (shtimit) me farë, është e mundur që shtimi i bimëve mjekësore aromatike ashtu edhe të frutave të pyllit, të realizohet edhe nëpërmjet prodhimit të fidanëve të bimëve mjekësore dhe aromatike me bukë dheu. Bimët mjekësore dhe aromatike, përveçse me farë shumëzohen edhe me copa të kërcellit, filiza, me këmbëza.

Cilado formë e shtimit që të përzgjidhet (që do të jetë shumë e varur nga specifikat e veta bimëve), duhet që të kryhen një sërë shërbimesh agroteknike, ku përfshihet: përzgjedhja e tokës, përgatitja e tokës, përfshi plehërimit organik, përgatitja e fidanit, shkrifërimi i tokës dhe luftimi i barishteve të egra, mulçërimi i tokës (sipas rasteve), ujitjet, mbrojtja e integruar e bimëve, etj. Të gjitha këto, janë shpenzime apo impenjim për kultivuesin, por janë procese të cilat mundësojnë marrjen e prodhimeve të kënaqëshme dhe të sigurimit të të ardhurave.

7.1 Propozime për speciet përkatëse dhe vendndodhjet pilot të përshtatshme për kultivimin e tyre

Në kushtet kur ka shumë toka të papunuara, ashtu edhe hapësira të tjera si ish kullota apo ish livadhe që nuk shfrytëzohen, është e mundur që aty të kultivohen me sukses një numër i bimëve mjekësore. Natyrisht që për këtë fermerët duhet të marrin masat e duhura në lidhje me njohjen e biologjisë së bimës që kultivojnë dhe të punojnë në plotësimin si duhet të kërkesave të bimës në mënyrë që të arrihet një kultivim efikas i tyre.

7.1.1 Korab Koritnik

Ndër bimët mjekësore që mund të kultivohen me sukses në zonën e Parkut Kombëtar Korab-Koritnik janë ato që edhe rriten spontanisht në natyrë. Kultivimi i tyre duhet të bëhet në përshtatje me lartësinë mbi nivelin e detit si dhe me kushte të tjera klimateriko-tokësore të përshtatshme për bimën që do të kultivohet. Nga më të përshtatshmet për një kultivim efikas janë:

Manaferra (*Rubus fruticosus*)

Luleshtrydhe (*Fragaria vesca*)

Mjedrra (*Rubus idaeus*)

Çaj mali-rigoni (*Origanum vulgare*)

Kamomil (*Matricaria chamomilla*)

Trumëz (*Saturea montana*)

Molla e egër (*Malus sylvestris*)

Shtogu (*Sanbucus nigra*)

Rozmarina (*Rosmarinus officinalis*)
Bari i bletës (*Melissa officinalis*)
Gentiana / Sanza (*Gentiana lutea*)
Shpatorja (*Iris florentina*)
Terfili i kuq (*Trifolium pratense*)
Timusi (*Tymus vulgaris*)
Rrushi i ariut (*Arctostaphylos uva-ursi*)

7.1.2 Parku Kombëtar i Alpeve

Edhe në Parkun Kombëtar Alpët e Shqipërisë mund të kultivohen me sukses, duke bërë të mundur që të sigurohen të ardhura të mira për fermerët, disa bimë të grupit të BMTFP, të tilla si:

Sherebela (*Savia officinalis*)
Levandula (*Levandula angustifolia*)
Manaferra (*Rubus fruticosus*)
Luleshtrydhe (*Fragaria vesca*)
Mjedrra (*Rubus idaeus*)
Çaj mali-rigoni (*Origanum vulgare*)
Dafina (*Laurus nobilis*)
Kamomil (*Matricaria chamomilla*)
Trumëza (*Saturea montana*)
Molla e egër (*Malus sylvestris*)
Shtogu (*Sanbucus nigra*)
Dafina (*Laurus nobilis*)
Rozmarina (*Rosmarinus officinalis*)
Bari i bletës (*Melissa officinalis*)
Gentiana / Sanza (*Gentiana lutea*)
Finoku (*Feonoculum vulgare*)
Shpatorja (*Iris florentina*)
Terfili i kuq (*Trifolium pratense*)

Timusi (*Tymus vulgaris*)

Mentja (*Menthae piperitae aetheroleum*)

Rrushi i ariut (*Arctostaphylos uva-ursi*)

Kulumbria (*Pruni spinosae fructus*)

8. Modele për mbështetjen e banorëve vendas dhe ndërmarrjeve të vogla në zonat e synuara që punojnë me produkte pyjore jo-drunore dhe bimë mjekësore dhe aromatike

Gama e gjerë e produkteve jo-drusore të pyllit në zonat e Parkut Kombëtar Korab-Koritnik dhe Parkut Kombëtar të Alpeve Shqiptare, si dhe ecuria e grumbullimit të këtyre produkteve nga ana e banorëve kanë krijuar modele të ndryshme të punës. Megjithatë, në këtë pjesë do të përqëndrohemi në paraqitjen e disa ndërmarrjeve të vogla të zonës dhe dhënien e disa rrugëve apo mundësive për mbështetje të këtyre bizneseve.

8.1 Korab Koritnik

8.1.1 Identifikimi i bizneseve dhe familjeve që punojnë me produkte pyjore jodrunore dhe bimë mjekësore dhe aromatike në zonat e mbrojtura

Më lart është shënuar se në zinxhirin e vlerës së produkteve jo-drusore në zonën e Parkut Kombëtar Korab-Koritnik janë disa aktorë, duke filluar nga grumbulluesit (mbledhësit) e bimëve mjekësore në terren, tek grumbulluesit e mëdhenj (eksportuesit), ku përfshihen edhe disa grumbullues të frutave të pyllit. Duhet thënë se në këtë mes, shpesh herë ka edhe disa persona që bëjnë lidhjen mes disa fermerëve (zakonisht mjaft të varfër dhe në zona të thella që grumbullojnë bimë në terren), të quajtur edhe “ndërmjetës” me kompanitë grumbulluese. Këto persona e lehtësojnë procesin duke kryer disa lloje të punëve: bëjnë informimin e mbledhësve rreth bimëve që kërkohen më shumë atë vit dhe një lloj çmimi të përafërt/orientues, bëjnë transportin e produktit të mbledhur, bëjnë shpërndarje të thasëve dhe të ndonjë mjeti në ndihmë të punës në terren (dorashka, drapër, arka).

Megjithëse gjatë realizimit të studimit jemi përpjekur të marrim të dhëna rreth tyre, duke qënë se janë të paformalizuara, ata nuk pranojnë të identifikohen si të tillë, por si grumbullues individualë. Në fakt, puna e tyre është në ndihmë të procesit (të gjithë zinxhirit të vlerës), por ka edhe mjaft raste të abuzimeve (si me çmimin, me sasinë e dorëzuar, etj), gjë që i bën ata më “delikat” në punën që bëjnë. Poashtu, edhe familje apo grupe të afërmish që merren me përpunimin në kushte artizanale dhe modeste (në disa raste edhe duke mos plotësuar kushtet e higjienës), nuk pranojnë të identifikohen apo të japin të dhëna në lidhje me punën që bëjnë.

Kështu, duke e parë situatën në tërësinë e vet, del që kemi grumbullues individualë (familjarë) të produkteve jo-drusore në terren, është kategoria e ndërmjetësve (që nuk duan të identifikohen dhe të japin të dhëna për punën e tyre), dhe kategoria e grumbulluesve të mëdhenj. Duke kryqëzuar të dhënat e marra në terren mund të thuhet se në zonën e Kukësit janë tre grumbullues të mëdhenj: Qemal Tahiri, Gazmend Koldashi, Shkëlzen Hallaçi dhe sipas të dhënëve jo zyrtare janë edhe 21 ndërmjetës të shpërndarë në disa zona të kësaj bashkie. Ndërkohë që në zonën e Dibrës janë pesë grumbullues të mëdhenj: Zyber Gjoni, Mufit Nurçe, Mentor Maha, Marjan Voci Marjan Bleta dhe rreth 28 ndërmjetës të cilët operojnë në të gjithë zonën e Dibrës. Këtu duhet të përfshihen edhe 3-5 biznese (në vartësi të viteve dhe të prodhimit të frutave të pyllit) që merren me grumbullimin dhe/ose përpunimin e frutave të pyllit për secilën zonë.

8.1.2 Modelet/praktikat e biznesit të përdorura

Në pikëpamjen e organizimit të punës dhe të konceptit të biznesit për aktorët e përfshirë në zinxhirin e vlerës të produkteve jo-drusore, janë dy kategori të dallueshme: bizneset e formalizuara (kryesisht grumbulluesit e mëdhenj) dhe bizneset e paformalizuara (kryesisht ndërmjetësit, por në përgjithësi edhe vetë grumbulluesit individualë). Përsa i takom kategorisë së parë, ata tashmë kanë në pronësi ambjente për zyrat si dhe për tharjen, ruajtjen, seleksionimin, ambalazhimin, etj., si dhe kanë mjete të punës (makina për lëvizje në terren, makinë për seleksionim, presim, transportirë, etj.) si dhe evidenca të punës dhe plane të qarta për ecurinë e biznesit. Këta në përgjithësi kanë kontrata me partnerët për shitjen e produktit si dhe po përpiqen të vendosin kontrata paraprake edhe me mbledhësit e bimëve në terren apo grupe të tyre.

Ndërkohë që kategoria e dytë, ata që janë të paformalizuar, në përgjithësi kanë pak ose në sasi të pamjaftueshme ambjente dhe makineri në pronësi, nuk kanë plane të qarta vjetore, si dhe janë shumë të bazuar nga kushte të vitit, të lidhjes së kontratave me grumbulluesit, shpesh herë kanë probleme në mjetet e thjeshta të domosdoshme: thasë të përshtatshëm, mundësi të transportit nga vendi i mbledhjes për në shtëpi (ambjente të tjera të përdorura për tharje), janë të limituar në hapësirat e thjeshta të produktit (në disa raste nuk arrijnë të plotësojnë standartet e cilësisë), vuanë shpesh nga mungesa e informacionit dhe/ose njohurive të duhura. Këtu fiten edhe ndërmjetësit dhe/ose përpunuesit e vegjël të produkteve të frutave të pyllit, të cilët janë në kushte të ngjashme me këtë kategori të sapo përshkruar.

E parë në këtë vështrim, duket se grupi i parë është i përfshirë si duhet në biznes (natyrisht që gjithmonë ka hapësira për përmirësime), ndërkohë që grupi i dytë vuan nga shumë gjera, por e përgjithshmeja është se ata nuk kanë të qartë në terma konkrete të koncepteve dhe parimeve të biznesit. Në këto kushte, ka mjaft hapësirë për të ndërhyrë në këtë grup, për ta mbështetur nga njëra anë me njohuri dhe nga ana tjetër me disa mjete të thjeshta në ndihmë të procesit. Dhe është e qartë që përmirësimet që mund dhe duhet të bëhen në grupin e dytë do të kenë pasoja direkte mjaft pozitive si për këtë grup ashtu edhe për grupin e parë, që do të thotë që efektet

pozitive do të pasqyrohen në të gjithë zinxhirin e vlerës të produktëve jo-drusore të pyllit në këtë zonë.

8.2 Parku Kombëtar i Alpeve

8.2.1 Identifikimi i bizneseve dhe familjeve që punojnë me produkte pyjore jodrunore dhe bimë mjekësore dhe aromatike në zonat e synuara

Në zonën e Parkut Kombëtar të Alpeve të Shqipërisë, në zinxhirin e vlerës së produkteve jo-drusore janë disa aktorë, janë disa aktorë të përfshirë. Në bazë janë patjetër grumbulluesit (mbledhësit) e bimëve mjekësore në terren, të cilët janë baza nga fillon puna. Ndërkohë që këta mbledhës individuale (edhe familjarë) produktet që mbledhin i dorëzojnë tek grumbulluesit e mëdhenj (eksportuesit), ku përfshihen edhe disa grumbullues të frutave të pyllit.

Si edhe në zona të tjera, shpesh herë në mes të tyre ka edhe disa persona që bëjnë lidhjen mes disa fermerëve (zakonisht mjaft të varfër dhe në zona të thella që grumbullojnë bimë në terren), të quajtur edhe “ndërmjetës” me kompanitë grumbulluese, që mund të bëjnë: informimin e mbledhësve rreth bimëve që kërkohen më shumë atë vit dhe një lloj çmimi të përafërt/orientues, transportin e produktit të mbledhur, shpërndarje të thasëve dhe të ndonjë mjeti në ndihmë të punës në terren, etj. Megjithatë përpjekjet e bëra, për shkak të statusit të tyre (të pa formalizuar), si këta ashtu edhe familje apo grupe të voga (me familjarë dhe të afërm) që merren me grumbullim/përpunim të frutave të pyllit, nuk pranojnë të identifikohen apo të japin të dhëna në lidhje me punën që kryejnë.

Grumbulluesit individualë/familjarë të produkteve jo-drusore në terren, është kategoria e ndërmjetësve (që nuk duan të identifikohen dhe të japin të dhëna për punën e tyre), dhe kategoria e grumbulluesve të mëdhenj, janë tre grupet kryesore që shfaqen në këtë zinxhir të vlerës në zonën e Parkut Kombëtar të Alpeve. Bazuar në të dhënat e marra në terren mund të thuhet se në zonën e Shkodrës janë nëntëmbëshjetë grumbullues të mëdhenj: Vasel Muçaj, Vjollca Likaj, Haxhi Zagora Gjergji Impeks “Imp-Eks Fruta”, Kujtim Kekaj, Petrit Skora Haxhi Berca, Nard Sterkaj Saimir Prroni, Ardian Luli, Sokol Qepuri, Tonin Kameri, Prek Gjeloşi, Aleksander Luka Mark Milani “Dalmacia”, Sabah Djaloshi “Agropuka”, Qendra “At'Mhill Troshani”, Agustin Prendi “Prendi agro frut”, Nikoll Ukaj.

Këto grumbullues të mëdhenj, eksportojnë në më shumë se 12 vende nëpër botë, ndërkohë që kanë ndërtuar marrëdhënie (kryesisht direkte) me rreth 6530 fermerë (grumbullues në të gjithë territorin. Këtu duhet të përfshihen edhe rreth 40 ndërmjetës (fermerë që bëjnë grumbullim të BMTFP për ti dërguar tek grumbulluesit e mëdhenj) dhe rreth 15-18 biznese (në vartësi të viteve dhe të prodhimit të frutave të pyllit) që merren me grumbullimin dhe/ose përpunimin e frutave të pyllit për secilën zonë.

8.2.2 Modelet/praktikat e biznesit të përdorura

Edhe në zonën e Parkut Kombëtar të Alpeve të Shqipërisë, përsa i përket konceptit të biznesit (ashtu edhe të vetë organizimit të punës në këto sipërmarrje) për aktorët e përfshirë në zinxhirin e vlerës të produkteve jo-drusore, paraqiten dy kategori: bizneset e formalizuara (grumbulluesit e medhenj) dhe bizneset e paformalizuara (ndërmjetësit, dhe grumbulluesit individualë).

Biznest e përfshira në kategorinë e parë kanë në pronësi ambjente për zyrat si dhe për tharjen, ruajtjen, seleksionimin, ambalazhimin, etj.; kanë mjete të punës; mbajnë evidenca të punës; kanë plane të qarta për ecurinë e biznesit; kanë kontrata me partnerët për shitjen e produktit dhe janë në hapat e parë të vendosjes së kontratave me mbledhësit e bimëve në terren apo grupime të tyre. Ndërsa aktorët e përfshirë në kategorinë e dytë, ata: kanë pak ose në sasi të pamjaftueshme ambjente dhe makineri në pronësi; nuk kanë plane të qarta vjetore; janë shumë të bazuar nga kushte të vitit; në lidhjen e kontratave me grumbulluesit; kanë probleme në mjetet e thjeshta të domosdoshme; janë të limituar në hapësirat e tharjes së produktit; vuajnë nga mungesa e informacionit dhe/ose njohurive të duhura. Këtu mund të përfshihen edhe ndërmjetësit dhe/ose përpunuesit e vegjël të produkteve të frutave të pyllit, të cilët janë në kushte të ngjashme me këtë kategori të sapo përshkruar. Ndaj mund të thuhet që grupi i parë është i përfshirë si duhet në biznes, kurse aktorët e përfshirë në grupin e dytë nuk kanë të qartë në terma konkrete të koncepteve dhe parimeve të biznesit. Kështu, ka mjaft hapësirë për të ndërhyrë në këtë grup, për ta mbështetur nga njëra anë me njohuri dhe nga ana tjetër me disa mjete të thjeshta në ndihmë të procesit.

8.3 Rekomandime për të paktën 3 biznese dhe 50 familje nga Korab Koritnik dhe Parku Kombëtar i Alpeve

Mbështetur në situatën e biznesit të paraqitur më lart, si në zonën e Parkut Kombëtar të Alpeve ashtu edhe në atë Korab-Koritnik, rekomandojmë që ndërhyrjet të fokusohen në grupin e bizneseve që nuk kanë arritur akoma të formalizohen në masën e duhur dhe që në një farë mënyre janë të pakonsoliduar. Dhe në këtë kategori dallohen grumbulluesit e parë, fermerët që grumbullojnë bimët dhe/ose frutat e pyllit në terren (të cilët mund të konsiderohen si një grupim) si dhe ndërmjetësit sëbashku me përpunuesit e vegjël të frutave të pyllit (që mund të konsiderohen si një grupim më vete).

Përsa i përket grupimit ku janë mbledhësit e parë të BMTFP dhe/ose frutave të pyllit, duhet të përzgjidhen ata fermerë që kanë disa karakteristika: i) kanë më shumë se një krah pune të angazhuar; ii) janë në një zonë ku ka mjaft BMTFP dhe/ose fruta të pyllit për të grumbulluar; iii) ka dëshirë që të rrisë aktivitetin (të grumbullojë më shumë); iv) është i gatshëm që të marrë pjesë në trajnime për rritjen e njohurime; v) është i gatshëm të lidhë kontrata me grumbullues dhe/ose ndërmjetës; vi) është i gatshëm që të bashkëfinancojë (ndonjë investim të parashikuar); vii) posedon ambjente dhe/ose do ti ngrejë ato (për tharje dhe ruajtje); dhe të konsiderohen si avantazhe edhe: viii) ka mjete transporti; ix) posedon tharëse dhe/ose ndonjë

makineri të tjeshtë që ndihmon procesin e grumbullimit, tharjes, seleksionimit, etj; x) është i gatshëm të bashkëpunojë me aktorë të tjerë që gjenden në zonë.

Ndërsa në grupin e bizneseve akoma të paformalizuara, që në përgjithësi janë akoma jo të konsoliduar në aktivitetin e tyre, duhet të përzgjedhen nga 2 në secilin Park Kombëtar: Në parkun Kombëtar Alpet e Shqipërisë të mbështetet një biznes të grumbulluesit (ndërmjetës) dhe një biznes në fushën e grumbullimit/përpunimit të frutave të pyllit dhe në Parkun Kombëtar Korab-koritnik të mbështetet një biznes të grumbulluesit (ndërmjetës) dhe një biznes në fushën e grumbullimit/përpunimit të frutave të pyllit. Këto biznese duhet të përzgjidhen mbi bazën e disa kriterëve: i) kanë disa vite që operojnë në treg; ii) posedojnë ambiente për ruajtjen/seleksionimin; iii) posedojnë mjete për transportimin e produkteve nga terreni për në magazinën e tyre dhe nga magazina e tyre për tek grumbulluesit e mëdhenj; iv) kanë kontrata (janë të gatshëm të lidhin) me grumbulluesit e mëdhenj; v) njohin mirë zonën ku operojnë dhe kanë marrëdhënie pa konflikte me grumbulluesit që operojnë në hapësirën ku do të bashkëpunojë; vi) kanë krahë pune që angazhohen në atë aktivitet; dhe të konsiderohen si avantazhe: vii) është i gatshëm të bashkëpunojë me aktorë të tjerë që gjenden në zonë; viii) posedon mjete të përpunimit (tharëse, presuese, etj).

Përsa i përket mbështetjes konkrete, kjo BMTFPet të përcaktohet për secilin rast, por në në Parkun Kombëtar të Alpeve dhe në Parkun Kombëtar Korab-Koritnik, për kushtet aktuale, duhet të orientohen mbështetjet në aspekte të tilla si: i) mjete të thjeshta të punës (drapër, kosore, krehër, dorashka dhe kostume pune); ii) përmirësim në ambientet ekzistuese të tharjes, ruajtjes, përpunimit; iii) ngritja e qendrës së grumbullimit të bimëve mjekësore në zona të veçanta; iv) investime në makinëri në ndihmë të procesve të ndryshme të zinxhirit të vlerës; v) enë të ndryshme (deri edhe impjante të thejshta) në përpunimin e frutave të pyllit; vi) mbështetje për mbjellje të reja të BMTFP dhe/ose frutave të pyllit; vii) mbështetje për prodhimin e fidanëve (përqëndruar në bimët e rrezikuara); viii) përzgjedhja e disa zonave për kultivimin e një numri të bimëve mjekësore që kërkohen më shumë nga tregu; ix) të ofrohen trajnime për vjelësit dhe kultivuesit e bimëve të egra mjekësore mbi kultivimin organik dhe praktikën e mira bujqësore, ashtu edhe për ata që do të merren me kultivimin e ketyre bimëve; x) të sigurohet mbështetje për ADZM-të në krijimin e sistemeve për mbledhjen e tarifave për grumbullimin e bimëve mjekësore; xi) mbështetje në rregullimin e grumbullimit të bimëve mjekësore në zona dhe nënzona të tjera sipas zonimit të parkut, veçanërisht për bimët endemike; xii) mbështet ADZM-të në monitorimin e licencave të lëshuara për grumbullimin e rregullt dhe të duhur të bimëve mjekësore për personat e autorizuar ose grup personash me bazë në fshatrat që ata përfaqësojnë.

Kriteret e paraqitura më lart në përzgjedhjen e subjekteve për tu mbështetur, mundet që edhe të përmirësohen/detajohen, apo mund të thjeshtëzohen (në vartësi të zonës ku do të krhet ndërhyrja), si dhe bazuar në gjykimin e grupit të punës që do të merret me këtë proces. Por, ka shumë rëndësi që kriteret të shpallen që më përpara dhe të respektohen në fazën e aplikimit, duke treguar transparence dhe barazi për të gjithë aplikantët potencialë.

8.4 Informacion se çfarë përmirësimesh kanë nevojë me një buxhet indikativ për ndërhyrjet

Mbështetja për të përzgjedhurit në Parkun Kombëtar të Alpeve dhe në Parkun Kombëtar Korab-Koritnik, nga të dy grupet: a) mbledhësit e parë të BMTFP dhe/ose frutave të pyllit, b) bizneset akoma të paformalizuara, që në përgjithësi janë akoma jo të konsoliduar në aktivitetin e tyre, është një proces i mirëpritur, pasi do të bënte të mundur që të përmirësohej ndjeshëm pozita subjekteve ku do të ndërhyhej. Por, është e qartë që ndikimi do të jetë edhe mbi aktorët e tjerë të zinxhirit të vlerës, duke ndikuar në prosperitet në shumë drejtime të zhvillimeve në këtë fushë.

Për shkak të shkallës së biznesit (kryesisht të vegjël), përsa i përket grupimit ku janë mbledhësit e parë të BMTFP dhe/ose frutave të pyllit, duhet që mbështetja të shkojë nga 2.000 deri në 7.000 Euro, të cilat do të fokusohen në drejtimet e sugjeruara më lart dhe duke zbatuar kriteret e një konkurrence të ndershme dhe të qenit transparent.

Ndërsa në grupin e bizneseve akoma të paformalizuara, që në përgjithësi janë akoma jo të konsoliduar në aktivitetin e tyre, duhet që mbështetja të variojë nga 5.000 deri në 12.000 euro, edhe kjo mbështetje të fokusohen në drejtimet e sugjeruara më lart dhe duke zbatuar kriteret e një konkurrence të ndershme dhe të qenit transparent.

9. Përfundime dhe rekomandime

Nga përpunimi i të dhënave të këtij studimi, mund të thuhet se zona e Parqeve Kombëtare të Alpeve Shqiptare dhe Korab-Koritnik kanë një shtrirje të gjerë, me terren kryesisht të thepisur dhe shkëmbore ku habitati më i bollshëm brenda zonës është toka e kullotave dhe livadheve. Ndërkohë që pyjet janë të shumëllojshme dhe mundësojnë rritjen e një sërë bimësh nën kurorën e tyre. Tokat bujqësore zakonisht ndodhen afër fshatrave të banuara, por për vetë kushtet specifike të terrent, zënë një pjesë relativisht të ulët të sipërfaqes në këto parqe. Një lloj tjetër habitati brenda Parqeve Kombëtare përbëhet nga zona malore shkëmbore dhe toka të gërryera, të cilat së bashku zënë një sipërfaqe të konsiderueshme që shkon deri në 24%, që janë zona të hapura pa ose pak mbulesë bimore. Zonat urbane ndodhen të shpërndara në pjesë të ndryshme të Parqeve Kombëtare dhe natyrisht këto zona mbulojnë një sipërfaqe të kufizuar nga totali i zonave të parqeve.

Në lidhje me listën e BMTFP në Parku Kombëtar Alpet Shqiptare dhe Parku Kombëtar Korab-Koritnik, mund të thuhet që ka një numër të konsiderueshëm të bimëve mjekësore dhe aromatike, sepse vetë zonat e përfshira në studim, janë shumë të njohura për shkallën e lartë të

biodiversitetit. Poashtu ka një pasuri të tërë të burimeve jo-drusore dhe të frutave të pyllit që janë akoma të pashfrytëzuara, ashtu siç ekziston një mundësi e mirë për kultivimin e disa prej tyre, në zona të ndryshme duke shfrytëzuar ish tokat bujqësore, livadhet apo toka të abandonuara.

Përsa i takon listës së BMTFP, mund të thuhet që ka një numër të konsiderueshëm të bimëve mjekësore dhe aromatike, sepse vetë zonat e përfshira në studim, janë shumë të njohura për shkallën e lartë të biodiversitetit. Këto bimë përbëjnë potencial për të rritur të ardhurat e banorëve, gjithmonë duke oiu përmbajtur rregullave të vjeljes (sa sa i përket periudhës, sasive dhe mënyrës së vjeljes së tyre), si dhe të qenit miqësor me natyrën. Në vijim do të përqëndrohemi në disa prej gjetjeve kryesore, të lidhura me problematikat dhe mundësitë që shfaqen sipas grupeve të bimëve të mara në studim.

Përmbledhje të gjetjeve

Pas grumbullimit të të dhënave në terren dhe përpunimit të tyre, kemi bërë një përmbledhje ku janë përfshirë disa nga çështjet kryesore, në përgjigje të objektivit të studimit. Këto të dhëna janë grupuar në mënyrë të koncentruar si në vijim:

Problematikat për BMTFP të egra

Megjithëse historikisht për më shumë se 5-7 dekada, në zonat e përfshira në Parqet Kombëtare Alpet Shqiptare dhe Korab-Koritnik, banorët janë marrë me grumbullimin e bimëve mjekësore dhe aromatike, për shkaqe nga më të ndryshmet, ata nuk kanë njohuri dhe informacion të mjaftueshëm për elementë me rëndësi:

i) Kanë njohuri për disa lloje kryesore të BMTFP, por nuk njohin varietetet e tyre (disa varietete nuk kanë interes për tu grumbulluar, ku agulicja është një rast tipik);

ii) Në shumë raste, banorët nuk kanë njohuritë e duhura në lidhje me kohën optimale e vjeljes të pjesëve të ndryshme të bimës, duke konsideruar përmbajtjen më të lartë të lëndëve të kërkuara (si psh përmbajtjen e vajërave esencialë) lidhur me fazat fenologjike të bimës (rast tipik mund të konsiderohet sherebela apo edhe rigoni);

iii) Poashtu, shfaqen mungesa të njohurive në lidhje me mjetet dhe teknikat që përdoren për vjeljen e bimëve (të pjesëve të tyre). Ndërkohë që sasia e lejuar për tu vjelë nga bima zkonisht nuk njihet nga banorët (vjelësit) apo ka edhe raste kur neglizhohet, duke rrezikuar vijimësinë e jetës së bimëve përkatëse;

iv) Tharja (terja) e bimëve të vjela nuk vlerësohet në shkallën e duhur, ndërkohë që për banorët e këtyre zonave mungojnë pajisjet e duhura për tharje dhe magazinim në nivel ferme. Kjo është më e theksuar kur bëhet fjalë për bimë delikate, apo edhe për rastet e mbledhjes së sasive të mëdha të bimëve;

v) Për shkak të migrimit dhe të emigrimit të popullatës, është shfaqur mungesa e fuqisë punëtore, që të marrë përsipër punët në këtë sektor. Ndaj, për shkak të largimit të krahut aktiv

të punës, me BMTFP në zonat e studimit gjenden kryesisht të moshuarit që e kanë grumbullimin e BMTFP si një aktivitet që e kanë kryer në vijimësi;

vi) Siç edhe u përshkruan zonat e marra në studim karakterizohen nga trene të vështira, të largëta me infrastrukturë të keqe ose inekzistente, në veçanti rrugët janë një kufizim mjaft i madh në lidhje me transportin e BMTFP të grumbulluara ashtu edhe përsa i pëket ambjenteve të tharjes dhe manipulimit;

vii) Për shkaqe të ndryshme, por në veçanti, për shkak të largësisë me pikat e grumbullimit, banorët e zonave që grumbullojnë bimët mjekësore kanë marrëdhënie spontane me kompanitë kryesore të vendit, gjë që ua vështirëson marrëdhënien edhe për shkak të mungesës së kontratave të rregullta.

Problematikat për BMTFP të kultivuara

Megjithëse sipërfaqet e kultivuara me BMTFP është në fazat e para (përjashto zonën e Malësisë së Madhe), janë shfaqur iniciativa të kultivimit të llojeve të ndryshme. Por, ecuria e deri tanishme ka treguar se përsa i përket kultivimit të BMTFP në Parqet Kombëtare Alpet Shqiptare dhe Korab-Koritnik janë shfaqur disa problematika, ku mund të veçojmë:

i) Në mjaft raste, fermerët që duan të kultivojnë ndonjë bimë nga lista e BMTFP, ata kanë vështirësi të përcaktojnë bimën e duhur, për shkak të mungesës së njohurive për BMTFP-të më të kërkuara nga tregu dhe të çmimeve që ofrohen;

ii) Për shkak se kultivimi i BMTFP, në shumicën e zonave të Parqeve Kombëtare Alpet Shqiptare dhe Korab-Koritnik, është përgjithësisht një praktikë e re, fermerët nuk kanë njohuritë e nevojshme në lidhje me kërkesat agro-teknike-biologjike të bimëve, e për pasojë këta fermerë aplikojnë praktikat e vjetra të kultivimit (ku më e demshmja është përdorimi i dozave të larta të kimikateve);

iii) Kultivimi i BMTFP, jep mundësi që të merren rendimente relativisht të larta dhe për pasojë kërkojnë ambjente të tharjes dhe të manipulimit, kjo për arsye sepse gjithnjë e më shumë janë shtuar kërkesat për plotësimin e të gjitha standarteve;

iv) Përsa u përket BMTFP të kultivuara për momentin, në zonat e Parqet Kombëtare Alpet Shqiptare dhe Korab-Koritnik paraqiten problematika në lidhje me paketimin korrekt, mënyrën dhe mjetet e transportit si dhe ruajtja e gabuar;

v) Edhe për BMTFP të kultivuara (si edhe për ato prodhimë të marra na bimët spontane) fermeret vijnë për shkak të mungesës së pikave grumbulluese në afërsi të zonave të banimit, dhe shumë e lidhur me këtë është edhe distancat e gjata nga qendrat e banuara dhe infrastruktura e dobët;

vi) Kur një fermer do të marrë përsipër të kultivojë bimë mjekësore, duhet të marrë parasysh që ky proces kërkon burimeve financiare për mbuluar kostot fillestare për kultivim, ku përfshihen: përgatitja e tokës, farëra/fidane, etj. që në të shumtën e rasteve, janë të papërbalueshme nga ana e tyre.

Problematikat për Frutat e Pyllit

Frutat e pyllit janë një pasuri e çmuar dhe me disa specifika të rëndësishme: janë të shijshme, të veçanta, që vilen pa kërkuar tju kryhen më parë shërbime (merren falas), dhe janë gjithnjë e më të kërkuara nga konsumatorët si të freskëta ashtu edhe të përpunuara. Por, në këtë fushë vërehen disa problematika:

i) Banorët e zonave të Parqeve Kombëtare Alpet Shqiptare dhe Korab-Koritnik shfaqin mungese të njohurive në lidhje me kapacitetet dhe vlerat e frutave të pyllit, e në mjaft raste edhe nënvlerësimi i specieve/varieteteve lokale;

ii) Në kushtet ku ndodhen banorët e zonave të Parqeve Kombëtare Alpet Shqiptare dhe Korab-Koritnik ka mungesë të linjave lokale të përpunimit, siç mund të ishin ato të prodhimit të reçelit, lëngjeve të frutave, apo të formave të tjera;

iii) Për shkak të përdorimit të pakët në përditshmërinë e tyre, tek banorët e Parqeve Kombëtare Alpet Shqiptare dhe Korab-Koritnik shfaqin mungesë të njohurive për kërkesat e tregut dhe mundësitë për të tregëtuar këto produkte me leverdi;

iv) Në kushtet aktuale, kur frutat e pyllit mbledhen spontanisht dhe jo në bazë të rregullt, mungojnë kontratat dhe nuk ka lidhje me ofruesit e shërbimeve lokale, si p.sh. shtëpi pritjeje, hotele ose restorante, gjë që do të ishte me mjaft leverdi për të gjitha palët.

Mundësitë për BMTFP në Zonat e Mbrojtura

Duke marrë parasysh të dhënat e grumbulluara në zonat e Parqeve Kombëtare Alpet Shqiptare dhe Korab-Koritnik, bisedat dhe idetë e grumbulluara atje, del qartë se janë një sërë mundësishë që nga njëra anë të ruhet biodiversiteti dhe qëndrueshmëria e mjedisit, por nga ana tjetër edhe të shfrytëzohehen disa pasuri dhe mundësi në mënyrë që jeta e banorëve të vijë gjithnjë duke u përmirësuar. Ndër mundësitë konkrete për zhvillim në të ardhmen në zonat e Parqeve Kombëtare Alpet Shqiptare dhe Korab-Koritnik mund të përmbledhen si në vijim:

i) Aktualisht, kërkesa për BMTFP ka ardhur në rritje, ku destinacioni kryesor në finale është tregu i jashtëm, por në të njëjtën kohë, janë rritur edhe kërkesat për përdorim vetjak, apo nga subjekte të ndryshme në vend. Ndaj mund të thuhet se ka një potencial të lartë për BMTFP-të e egra dhe përdorim për përfitime ekonomike të zonave rurale;

ii) Për shkak të rritjes së kërkesës për BMTFP, por edhe të rritjes së njohurive të fermerëve dhe pranisë së tokave të papërdorura prej shumë vitesh, janë rritur mundësitë për të kultivuar BMTFP në këto toka duke marrë rendimente që sjellin të ardhura të mira;

iii) Duke mbledhur bimët spontane në natyrë ashtu edhe kultivimi i tyre krijin mundësi që banorët e zonave të thella të sigurojnë punësim afër shtëpive të tyre dhe të sigurojnë të ardhura të kënaqëshme. Ndërkohë që kultivimi i disa prej bimëve (me përparësi sipas zonave të ndryshme) do të sjellë zvogëlimin e presionit që shfaqet aktualisht ndaj këtyre bimëve të egra;

iv) Me shtimin e eksperiencës së fermerëve që grumbullojnë BMTFP, ashtu edhe me shtimin e sipërfaqes së kultivuar prej tyre, krijohet mundësia për lidhjen e kontratave ndërmjet mbledhësve apo prodhuesve të BMTFP me kompanitë që grumbullojnë por edhe me shtëpitë e pritjes, hotelet, restorantet BMTFP;

v) Tashmë në vendin tonë janë shtuar sipërfaqet e çertifikuara për prodhim organik dhe grumbulluesit (por edhe kultivuesit) në zonat e Parqeve Kombëtare Alpet Shqiptare dhe Korab-Koritnik mund të përpiqen të kanalizojnë një pjesë të prodhimit të tyre si prodhim organik;

vi) Mundësia për të realizuar përpunim lokal si të BMTFP por në veçanti të frutave të pyllit bën të mundur që të shtohet vlera e produkteve të grumbulluara dhe për pasojë, vetë grumbulluesit (që do të bëjnë përpunin) të sigurojnë më shumë të ardhura nga puna e tyre;

vii) Në kushtet kur barinjtë menaxhojnë tufa relativisht të vogla që shkojnë zakonisht nga 20-50 krerë të imta, është e mundur që të kombinohet puna e barinjve me mbledhjen e BMTFP-ve të egra, gjë që do të dyfishonte sasinë e të ardhurave që ata sigurojnë gjatë vitit.

Mundësitë për Frutat e Pyllit

Banorët e zonave të Parqeve Kombëtare Alpet Shqiptare dhe Korab-Koritnik kanë njohur dhe çmuar prej kohësh një pjesë të frutave të pyllit. Tashmë, mund të thuhet që shkalla e njohjes ashtu edhe intersi ndaj këtyre produkteve është shtuar dhe kjo vlen jo vetëm për banorët e këtyre zonave, por edhe për banorë të qyteteve. Në këtë mënyrë, mund të thuhet se aktualisht janë disa mundësi konkrete për të patur përfitime të shtuara nga frutat e pyllit, të tilla si:

i) Janë një numër i shtuar i frutave të pyllit të cilat po shfaqin potencial të lartë që duke u mbledhur dhe/ose përpunuar, duke i shitur të freskëta apo duke i tharë, duke i përpunuar etj. një shembull sinjifikativ i rritjes së shpejtë të kërkesës për fruta pylli nga ana e konsumatorëve qytetas është për frutat e pyllit është ai i boronicës. Një gjë e ngjashme mund të arrihet edhe për fruta të tjera përfshi manoret (mjedrra, luleshtrylle, manaferre, rrushi i ariut), apo edhe fruta të tjerë;

ii) Edhe më lart është përmendur që mundësia e konsumit të frutave të pyllit është mjaft e gjerë, duke filluar nga konsumi i tyre i freskët si dhe investimi në tharje dhe ruajtje e përpunimin e tyre për vetë konsum, por më e rëndësishmja për shitje të tyre në subjektë të ndryshme dhe sigurimi i të ardhurave;

iii) Për banorët e zonave të Parqeve Kombëtare Alpet Shqiptare dhe Korab-Koritnik mund të tashmë është e njohur mundësia e përpunimit të frutave të pyllit në disa forma: Recel/gliko Raki/likër; Lëngje të vetme ose të përziera, etj. që në fakt përbëjnë një mundësi mjaft të mirë për të siguruar të ardhura, duke synuar kryesisht tregun e turizmit rural në zona të afërta me prodhuesit;

iv) Për shkak të cilësive të mjaft interesante dhe të vlerave ushqyese që ato bartin, kanë rritur mundësinë e përpunimit të tyre dhe përdorimit si në ëmbëlsira të ndryshme, ashtu edhe në kulinari;

v) Pitkat e shënuara më lart, synojnë në shitjen dhe sigurimin e të ardhurave nga frutat e pyllit, por këtu duhet të shënëojmë mundësia e përfshirjes në një dietë të shëndetshme si nga banorët, ashtu edhe nga ata që mund ti blejnë. Kjo do të ndikonte në një dietë më të balancuar dhe në shmangien e disa sëmundjeve që shfaqen lidhur me ushqimin jo të shëndetshëm.

Rekomandime

Bazuar edhe në përfundimet e paraqitura më lart, natyrisht të bazuar në gjetjet e studimit, janë hartuar disa rekomandime, zbatimi i të cilave do të krijonte mundësinë që gjendja e prodhimeve jo-drusore në Parqet Kombëtare Alpet Shqiptare dhe Korab-Koritnik të jetë më e përmirësuar. Synimi është që nëpërmjet përdorimit efikas dhe sipas limiteve të rekomanduara, të arrihet të sigurohen të ardhura për banorët dhe njëkohësisht të kemi një marrëdhënie korrekte me mjedisin, duke qënë miqësor dhe duke synuar në qëndrueshmërinë e ekosistemeve. Disa nga rekomandimet e këtij studimi, janë përmbledhur në vijim:

i) Ngritja e qendrës së grumbullimit të bimëve mjekësore në zona të veçanta kryesisht në Çaje, Shishtavec dhe Qendër (Bicaj, Shtiqen, Tërthore) në Parkun Korab-Koritnik dhe Breglumi të Shalës, në Parkun Kombëtar të Alpeve. Këto qendra duhet të menaxhohen nga individë me përvojë, kryesisht përfaqësues të grumbulluesve të zonës, pasi ata janë edhe njohësit më të mirë të problematikave dhe të mundësive lidhur me këto bimë;

ii) Përzgjedhja e disa zonave për kultivimin e një numri të bimëve mjekësore që kërkohen më shumë nga tregu, si Gentiana e Verdhë e Madhe - *Gentiana lutea* (Novosej), Sherebela e zakonshme - *Salvia officinalis* (Pobreg/Terthore), Boronica - *Vaccinum myrtillus* (Çajë) sa i takon zonës së Parkut Kombëtar Korab-Koritnik dhe në zonën e Koder Shengjergjit në zonën e Parkut kombëtar të Alpeve;

iii) Në mënyrë që të mbështetet kultivimi i suksesshëm i disa prej BMTFP, kërkohet të realizohet ngritja e fidanishteve për prodhimin e fidanëve më të kërkuar dhe më të rrezikuar në treg (*Gentiana lutea*, *primula veris*, *mallow sp.*), të cilat do të jepnin mundësinë për shtimin e sipërfaqeve të kultivuara me BMTFP;

iv) Për shkak të nivelit akoma të dobët të njohurive lidhur me disa aspekte të grumbullim-përpunimit, por në veçanti të kultivimit të BMTFP, rekomandohet që të ofrohen trajnimee për vjelësit dhe kultivuesit e bimëve të egra mjekësore mbi kultivimin organik dhe praktikatat e mira bujqësore, ashtu edhe për ata që do të merren me kultivimin e ketyre bimëve. Këto trajnime duhet të organizohen në bashkëpunim me strukturat lokale, me autoritetet e zonave të mbrojtura dhe me prezencën e ekspertëve me përvojë në këtë fushë;

v) Deri më tani, grumbullimi i tarifave nga fermerët që shfrytëzojnë pyllin për të marrë produkte jo drusore prej tij, nuk kanë paguar rregullisht. Për këtë arsye ka ardhur koha që të sigurohet mbështetje për ADZM-të në krijimin e sistemeve për mbledhjen e tarifave për grumbullimin e bimëve mjekësore, gjë që nga njëra anë do të disiplinonte sasinë dhe shkallën e vjeljes, e nga ana tjetër do të siguronte të ardhura për ndonjë ndërhyrje të domosdoshme në park, apo në përmirësimin e cilësisë së menaxhimit të parkut;

vi) Mbështetje në rregullimin e grumbullimit të bimëve mjekësore në zona dhe nënzona të tjera sipas zonimit të parkut, veçanërisht për bimët endemike në zonën e Gramë – Korabit, në zonën e Parkut Korab-Koritnik, Shalës dhe Thethit në zonën e Parkut të Alpeve;

vii) Mbështet ADZM-të në monitorimin e licencave të lëshuara për grumbullimin e rregullt dhe të duhur të bimëve mjekësore për personat e autorizuar ose grup personash me bazë në fshatrat që ata përfaqësojnë.

10. Referencat

A, Bisaro; K, Meyer. “Integrating Nature-based Solutions into policies for climate change adaptation and disaster risk reduction”. Gland: IUCN.

ABKONS. Strategjia Kombëtare Për Zvogëlimin e Riskut Nga Fatkeqësitë 2023-2030. Tirane: MM, 2022.

Ardoïn, M., Wheaton, M., Bowers, A., Hunt, C., & Durham, W. Nature-based tourism’s impact on environmental knowledge, attitudes, and behavior: a review and analysis of the literature and potential future research. *Journal of Sustainable Tourism*, 1-21.

Buswell J. A. and S. T. Chang. “Biomass and extracellular hydrolytic enzyme production by six mushroom species grown on soybean waste”. 1994, *Biotechnology Letters*.16: 1317-1322.

Bhat, K.K.S. “Medicinal Plants for Forests Conservation and Health Care” 1997. eds. Bodeker, G. and Vantomne, P., FAO, Non-Wood Forest Products Series No. 11, FAO, Rome, fq 158.

Brylski P., Habili D., Koçi Dh., Danaj K., “Pyjet e Virgjër të Shqipërisë (Vezhgim Ekologjik)”, nga IKPK, Muzeu i Shkencave Natyrore, IKB

Beqiri, S Xh. “109 bimë mjekësore” 2004, Libri shkollor, Prishtinë.

Bešlija, S. “Ljekovito bilje šumski plodovi i glive, naše neiskorišteno blago” 1997, Sarajevo.

Chang S. T. “Global impact of edible and medicinal mushrooms on human welfare in the 21st century: Non-green revolution”, 1999. *Intl. J. Med. Mush.* 1:1-7.

Chang S. T. “World production of cultivated edible and medicinal mushrooms in 1997 with emphasis on *Lentinus edodes* (Berk.) Sing. in China” 1999. *Intl. J. Med. Mushrooms* 1:291-300.

Crisan, E. V. and A. Sands “Nutritional value - in *The Biology and Cultivation of Edible Mushrooms*”, 1978 edited to S. T. Chang and W. A. Hayes . Academic Press, New York.

Dida M., J.Vangjeli, B.Ruci, F.Bego, N.Peja, I.Haxhia, K.Misja dhe me mbështetjen e BB). Farat dhe frutat e drureve pyjore (I.Mitrushi-S.Karaduni-H.Haska).

Demiri, M. “Bimët e egra, të dobishme e të dëmshme të vendit tonë” 1979, Tiranë.

EC. Biodiversity and Nature-based Solutions. B-1049 Brussels: European Commission, 2020.

EUROPARC. Guide to sustainable tourism in protected areas. Rostock: GardaPat 13 KIARA (FSC-certified), 2013.

Elezi Ç., Kambo Q., Sokoli G., Çeku K. “Prodhimet e dyta pyjore dhe kulturat etero-vajore e tanifere të vendit tonë”, botim i ILB, viti 1989.

- Elliott, T. J.** "Genetics and breeding of cultivated mushrooms" 1982. In "Tropical Mushrooms" edited by S. T. Chang and T. H. Quimio. The Chinese University Press, Hong Kong.
- Gjeta Z.** "Disa Fruta te pyllit – gjendja ne natyre dhe mundesite e kultivimit ", Tirane, 2008.
- Gjeta Z.** "Shega – historiku, vetite, kultivimi dhe vlerat e saj", Tirane, Korrik 2002.
- Hall I. R., Y. Wang and A. Amicucci.** "Cultivation of edible ectomycorrhizal mushrooms" 2003. Trends in Biotechnology 21, 433-438.
- Hawksworth, D. L.** "The fungal dimension of biodiversity: magnitude, significance, and conservation" 1991. Mycological Research 95: 641-655.
- Hamilton, A. C.** "Medicinal plants, conservation and livelihoods" 2004. Biodiversity and Conservation 13: 1477–1517, 2004. Kluwer Academic Publishers.
- Ibraliu A., Mi X., Risti Mihailo, Stefanovic Zora Dajic, Shehu J.** "Analysis of essential oils of three wild medicinal plants in Albania" 2011. Journal of Medicinal Plants Research Vol. 5(1), pp. 58-62.
- IKKP.** "Inventarizimi i bimëve mjeksore, eterovajore dhe tanifere në Shqipëri", 1998, botim special, Tiranë.
- Kokalari P., Sima Z., Xinxo P.** "Bimët mjekësore në familje", Tiranë 1998
- Kokalari P., Thaci D., Braho S.,** "Perimet dhe frutat në mjekësinë popullore", Botim i Shtëpisë Botuese "8 Nëntori", Tiranë 1984.
- KM.** Strategjia Kombëtare për Menaxhimin e Integruar të Burimeve Ujore 2017-2027. Tirane: KM, 2017.
- KM.** Për miratimin e Strategjisë Kombëtare të Ujitjes dhe Kullimit 2019–2031 dhe të planit të veprimit. Tirane: Fletorja zyrtare. Viti: 2019 – Nr: 77.
- KM.** Strategjia dhe Plani Kombëtar i Ndryshimeve Klimatike. Tirane: KM, 2019.
- KM.** Ligji Nr. 155/2020 per ndryshimet klimatike. Tirane: KM, 2020.
- KM.** Strategjia KoBMTFPare per integrim dhe zhvillim 2020 - 2030. Tirane: KM, 2023.
- Kromidha, G., Dedej, Z., & Dragoti, N.** Studimi dhe Vleresimi i Sistemit te Zonave te Mbrojtura Mjedisore ne Shqiperi . Tirana: MTE, 2020.
- Kaul, T. N. and B. L. Dhar.** "Biology and Cultivation of Edible Mushrooms" 2007. Westville Publishing House. New Delhi, 240pp
- Krasniqi, F., Ruci, B., Vangjeli, J., Susuri, L., Mullaj., Pajazitaj, Q.** "Fjalor i emrave të bimëve" 2003. Mišić, L. 1990: Livadske biljke, Sarajevo.
- Kathe A., Honnef S., Heym A.** "Medicinal and Aromatic Plants in Albania, Bosnia-Herzegovina, Bulgaria, Croatia and Romania" 2003.
- Lipe Q.** "Kullotat – tekst", botim i ILB, viti 1984.
- Liu F., V. E. C. Ooi and S. T. Chang.** "Antitumour components of the culture filtrates from *Tricholoma sp*" 1955. World J. Microbiob. And Biotech.11: 486-490.
- Mitrushi I,** "Drurë dhe Shkurre të Shqipërisë", botim i vitit 1953. 178 Manuali i BMTE
- Mehmeti A., Sherifi E. dhe Demaj A.** "Bimët mjekësore në Kosovë" 2004, Prishtinë.
- Quimio, T. H., S. T. Chang and D. J. Royse.** "Technical guidelines for mushroom growing in the tropics" 1990. FAO, Rome, 155p.
- Pajazitaj Q.** "Përcaktues i bimëve pteridofite & spermatofite" 2004, Prishtinë.
- Postoli A., Tabaku V.** "Silvikultura, mbrojtja e natyres dhe perdorimi i qendrueshem i burimeve pyjore (Zhvillime te reja)", botim i vitit 2007.

Raper, C. A. "Sexuality and breeding of edible mushrooms" 1978. In "The Biology and Breeding of Edible Mushrooms" edited by S. T. Chang and W. A. Hayes. Academic Press, INC. NewYork, USA.

San Antonio, J. P. "Commercial and small scale cultivation of the mushroom, *Agaricus bisporus* (Lange)" 1974 Sing. HortScience 10:451-458.

Seci A. Msc., Toromani E., Çollaku N., Jorgji F. "Manual kushtet dhe kërkesat teknike, për mbrojtjen, administrimin, rehabilitimin, vjeljen, tharjen, ambalazhimin dhe transportin e bimët mjekesore, tanifere dhe eterovajore" Botim i Ministria e Mjedisit, Pyjeve dhe Administrimit të Ujërave, Tiranë 2008

Shabani A. "Mjekimi me bimë dhe fruta mjekuese, përdorues për mjekimin popullor" 2004, Tiranë.

Shtepani R. "Flora dhe Fauna e vendit tonë -mundësitë e përdorimit të tyre për ushqim dhe mjekim" Tiranë, 1973.

Sherifi E. "Anatomia dhe morfologjia e bimëve" 2001, Prishtinë.

Virgjili, "Gjeorgjikat", E përkthyer nga latinishtja (botimi i parë i së cilës daton rreth 22 shekuj më parë) nga Gjon Shllaku, botuar Shpresa, Prishtinë, 2000.

Wermer A. R. and R. B. Beelman. "Growing high-selenium edible and medicinal button mushrooms (*Agaricus bisporus* (J. Lge) Imbach) as ingredients for functional foods or dietary supplements" 2002. Int J Med Mushr. 4, 167-171.

Yip K. P., K. P. Fung, S. T. Chang and S. C. Tam. "Purification and mechanism of the hypotensive action of an extract from edible mushroom *Pleurotus sajor-caju*" 1987. Neuroscience Letters supplement 28:S59.

11. Anekse

A. Lista e persona të takuar

Nr.	Emër Mbiemër	Pozicioni	Telefon	E-mail
1.	Armela GAZIDEDJA	AdZM Dibër	0688513030	gazidedjaarmela@gmail.com
2.	Bekim QOSJA	AdZM Dibër	0682307406	bekimqosja@yahoo.com
3.	Hamit SALKURTI	CNVP	0692053499	hamitsalkurti@gmail.com
4.	Durim KABA	AdZM Dibër	0694050288	durimit@yahoo.it
5.	Elton NUZI	AdZM Dibër	0682080666	eltonnuzi@hotmail.com
6.	Klodian SULA	AdZM Dibër	0685662211	klodiansula@hotmail.com
7.	Arjeta TROSHANI	USh, Fak. Ekonomik	0684089540	arjeta.trashani@unishk.edu.al
8.	Arsen PROKO	Fakulteti i Shkencave	0672055773	a.proko@hotmail.com
9.	Janaq MALE	CNVP Albania	0692053480	janaq.male@cnvp-eu.org
10.	Anila ALIAJ	CNVP Albania	0692021328	anila.aliaja@cnvp-eu.org
11.	Robert GJONAJ	Fermer Shalë	0697676609	
12.	Gjin LIVALLI	Fermer Shalë	0682520980	
13.	Petrit LIVALLI	Fermer Shalë	0682520981	
14.	Lazër DARDHA	Fermer Shalë	0682369791	
15.	Mhill LIGATA	Fermer Shalë	0676702253	
16.	Pal SHTANI	Fermer Shalë	0682374479	
17.	Bardhok NIKAJ	Fermer Shalë	0682119001	
18.	Gjeta PRRONI	Fermer Shalë	0686374764	
19.	Pjetër SHYTANI	Fermer Shalë	0684376424	
20.	Leonard FTONI	Fermer Shalë	0696566402	
21.	Agim NOKA	Shoqata e Pyjeve	0686467324	
22.	Isuf NOKA	Fermer	0675499069	
23.	Ilir NOKA	ADZM Kukës	0695745687	
24.	Jelen SHOSHO	Biznes i vogël	0682932121	
25.	Fitor PASHAJ	Fermer	0699799421	
26.	Sabjan PASHAJ	Roje mjedisore ADZM	0696889413	
27.	Besmir TOÇILLA	Fermer	0685268045	
28.	Destan BASHO	Fermer	0682516881	
29.	Refik BASHA	Fermer	0695515584	
30.	Andi LANI	CNVP	0685002475	
31.				
32.				
33.				
34.				
35.				

B. Të dhëna në lidhje me kapacitetet grumbulluese të disa aktorëve në Parqet kombëtare Korab-Koritnik dhe Parkun e Alpeve

1) Të dhëna për Kukësin

Sasia e bimëve mjekësore që grumbullon subjekti Person Fizik Qemal Tahiri (afërsisht një mesatare prej 43.9 ton në vit), jepen në tabelën në vijim:

Nr	Emri Shqip	Sasia e Grumbulluar ne KV				
		Gjeth	Lule	Frut	Rrenje	Herba
1	Lule 100 fleteshi		50			
2	Agulice		15			
3	Balsam		40			
4	Lule shtogu		8			
5	Lule dele		1,5			
6	Lule manushaqe		3			
7	Lule qeni		2			
8	Lule murrizi		5			
9	Lule qumeshtore		2			
10	Lule kulumrije		5			
11	Mjedra	60				
12	Manaferre	15				
13	Thjundermushka	5				
14	Gjeth meshtekne	100				
15	Lule dielli	4				
16	Qumeshtore	4				
17	Murriz i kuq	6				
18	Lajthia	30				
19	Flete hithre	15				
20	Rrush ariu	40				
21	Dellinje e zeze			100		
22	Dellinje e kuqe			80		
23	Trendafil i eger			30		
24	Murriz i kuq			5		
25	Shtogu			8		
26	Boronice			15		
27	Qingel			20		
28	Kulumrije			8		
29	Molle e eger			30		
30	Hithra				8	
31	Qumeshtore				2	
32	Shtare				3	

Subjekti person Fizik Gazmend Koldashi (afërsisht një mesatare prej 605.4 ton në vit), grumbullon sasi të e bimëve mjekësore, si në vijim:

Nr	Emri Shqip	Sasia e Grumbulluar ne KV				
		Gjeth	Lule	Frut	Rrenje	Herba
1	Lule 100 fleteshi		150			
2	Agulice		50			
3	Balsam		200			
4	Terfil i kuq		30			
5	Kamomil		20			
6	Lule dele		30			
7	Lule qeni		2			
8	Lule murrizi		70	50		
9	Lule qumeshtore		2			
10	Meshteken	1000	5			
11	Mjedra	300				
12	Sherbele	250				
13	Rrush ariu	250				
14	Trumez	250				
15	Zhubice	70				
16	Manushaqe	5				
17	Boronice			300		
18	Dellinje e zeze			1000		
19	Dellinje e kuqe			1200		
20	Trendafil i eger			500		
21	Shtogu			200		
22	Molle e eger			400		
23	Kulumrije			70		
24	Shtare				20	
25	Hithra	80				
26	Salepi				0,8	
27	Caj mali				0,8	

Subjekti person Fizik Shkëlzen Hallaçi (afërsisht një mesatare prej 11.9 ton në vit), grumbullon sasi të e bimëve mjekësore sipas tabelës në vijim:

Nr	Emri Shqip	Sasia e Grumbulluar ne KV				
		Gjeth	Lule	Frut	Rrenje	Herba
1	Lule 100 fleteshi		80			
2	Agulice		25			
3	Balsam		45			

Nr	Emri Shqip	Sasia e Grumbulluar ne KV				
		Gjeth	Lule	Frut	Rrenje	Herba
4	Terfil i kuq		15			
5	Trumez		200			
6	Sherbele		12			
7	Manushaqe		2			
8	Boronice			40		
9	Dellinje e zeze			600		
10	Dellinje e kuqe			40		
11	Trendafil i eger			40		
12	Shtogu		50			
13	Hithra				15	
14	Gentiana				3	
15	Akacie		20			

Sasia që grumbullohet sot dhe potenciali që paraqet zona e Kukësit (në kv)

Emri i bimës	Sasia që grumbullohet sot (në kv)	Potenciali që paraqet zona (në kv)
Lule 100 fleteshi	280	1100
Agulice	90	300
Balsam	285	860
Terfil i kuq	45	350
Trumez	200	800
Sherbele	12	35
kamomil	20	90
Lule shtogu	30	55
Lule dele	30	90
Lule manushaqe	5	60
Lule qeni	4	30
Meshtekna	1160	10000
Lule murrizi	125	900
Lule qumeshtore	4	25
Lule kulumrije	5	30
Mjedra	360	1200
Boronice	60	1200
Manaferre	15	70
Thjundermushka	5	45
Lule delli	4	30

Emri i bimës	Sasia që grumbullohet sot (në kv)	Potenciali që paraqet zona (në kv)
Qumeshtore	4	30
Murriz i kuq	6	55
Lajthia	30	400
Flete hithre	15	600
Rrush ariu	40	80
Dellinje e zeze	230	2000
Dellinje e kuqe	160	2000
Trendafil i eger	57	200
Qingel	20	60
Kulumrije	20	90
Molle e eger	90	600
Hithra	88	200
Shtare	3	10
Totali	3528	23595

2) Të dhëna për Dibrën

3) PIKAT E GRUMBULLIMIT VITI 2023 – Dibër

Nr	Pika e Grumbullimit/ Pronari	Zona	Ambjent e gjithesej t nga kjo: Magazin a në M2	Produktet Fruta - Perime që grumbullon	Grmbulluar dhe Eksportuar Ton, për vitin 2022	Parashi kon të ekporto jë për vitin 2023, Ton	Nr. i Fermerv e me të cilet bashkëpu non	Kontakti në celular
1	Zyber GJONI	Dibër	1,100	Lule blini, bisht kali, salep, rigon, thundërmushk ë, balsam, kamomil, sherbelë, trumëz, lavandul	1284	1500	310	0682367429
2	Mufit NURÇE	Dibër	500	Bisht kali, salep, rigon, thundërmushk ë, kamomil	251	270	126	0683869243

Nr	Pika e Grumbullimit/ Pronari	Zona	Ambjent e gjithesej t nga kjo: Magazin a në M2	Produktet Fruta - Perime që grumbullon	Grmbulluar dhe Eksportuar Ton, për vitin 2022	Parashi kon të ekporto jë për vitin 2023, Ton	Nr. i Ferderëve e me të cilet bashkëpu non	Kontakti në celular
3	Mentor MAHA	Dibër	580	Lule blini, bisht kali, rigon, thundërmushk ë, balsam	225	240	114	082215927
4	Marjon VOCL	Bulqizë	320	Gjethe arre, bisht kali, salep, rigon, thundërmushk ë, murriz	138	200	120	-
5	Marjan BALETA	Klos	600	Trëndafil të egër, bisht kali, thundërmushk ë, balsam, gjethe ferre	210	235	120	-

4) Të dhëna për Shkodrën

PIKAT E GRUMBULLIMIT VITI 2023 – Qarku Shkodër

PIKAT E GRUMBULLIMIT VITI 2023													
Nr	Bashkia	Njësia administrative	Fshati	Pika e Grumbullimit/ Pronari	Emërtimi i aktivitetit sipas rregjistrimit	Ambjente gjithësejt nga kjo:		Produktet BMTFP Fruta Pylli që grumbullohen	Grumbulluar dhe Eksportuar Ton, për vitin 2022	Parashikimet të eksportit për vitin 2023, Ton	Vendet ku është eksportuar	Nr. i Fermeve me të cilet bashkëpunon	Kontakti (cel)
						Magazina në M2	Ambjentet frigoriferik, kapaciteti TON (njëmbushje)						
1	M.Madhe	Kastrat	Bajzë	Vasel Muçaj	Grumbullues bime medicinale	1,500	-	Shërbellë, trumëz, lavandul	849	1,000	SH B A	1,200	0682,070,052

2	M.Madhe	B.Koplik	B.Koplik	Vjollca Likaj	Grumbullues bimë medicinale	2,500	-	Sherbel ë, trumëz, lavandul	651	750	Egyppt, ShBA, Gjermani	800	0682,087,555
3	M.Madhe	Qender	Palvar	Haxhi Zagora	Grumbullues bimë medicinale	780	-	Sherebelë, trumëz, lavandul	359	500	Gjermani	400	0692,067,472
4	Shkoder	Bashkienta	Dobraç	Gjergji Impeks	Imp-Eks Fruta	320		Gështenjë	238	460	Itali	1,200	0684,547,978
5	M.Madhe	Gruemirë	Demiraj	Kujtim Kekaj	Grumbullues bimë medicinale	1,800	-	Sherbel ë, trumëz, lavandul	138	200	Franc, Holland, SHBA	110	0682,738,432
6	M.Madhe	Kastrat	Pjetershan	Petrit Skora	Destilator (rodhim vaji nga BMTFP)	2,000		Bimë aromatike medicinale	2	2	Amerike	800	0684,202,075
7	M.Madhe	Qendër	Palvar	Haxhi Berca	Grumbullues BMTFP	1000		Bimë aromatike medicinale	300	550	Gjermani BE	350	0682067472
8	M.Madhe	Qendër	Boge	Nard Sterkaj	Grumbullues BMTFP	1200		Bimë aromatike medicinale	200	230	Sh.B.A	300	0683212101
9	M.Madhe	Kelmend	Kelme nd	Saimir Prroni	Grumbullues përpunues fruta pylli	500		Fruta pylli	400	450	Kosove	400	

10	M.Madhe	Kelmend	Koplik	Ardian Luli	Grumbullues BMTFP	300		BMTFP	50	55	Kosove	50	0673821121
11	Shkodër	Pult	Kir	Sokol Qepuri	Grumb.gështe nja BMTFP	150		Gështen jë BMTFP	20	25		80	
12	Shkodër	Pult	Golem	Tonin Kameri	Grumbullim gështenja BMTFP	200		Gështen jë BMTFP	30	35		120	
13	M.Madhe	Qendër	Reç	Prek Gjeloshaj	Grumbullim gështenja BMTFP	200		Gështej e BMTFP	120	130		200	
14	Vau - Dejës	Bushat	Stajke	Aleksander Luka	Grumbullues Drithrash	700		Grurë, misër	150	160		200	0682077299
15	Pukë	Pukë		Mark Milani	Dalmacia	120		Fruta pylli	5	6		50	0685020031
16	Pukë	Pukë		Sabah Djaloshi	Agropika	100		Fruta pylli	6	7		60	0682388169
17	Pukë	Qerret		Qendra At'Mhill Troshani	Qendra At'Mhill Troshani	200		Fruta pylli kërpurd ha	2	3		30	0692069074
18	Fushë Arrëz	Fushë Arrez	Luf	Agustin Prendi	Prendi agro frut	100		Fruta pylli kërpurd ha	12	14		60	0696656676
19	Pukë	Blerim	Qebik	Nikoll Ukaj	Agroturizem Kurora	300		Arrë, gështenj ë fruta pylli	10	12		120	0682313943

